

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת אמור כתובות ב. - ה:

ב. שאם היה לו טענת בתולים היה משכים לב"ד.

ופירש"י [בד"ה בשני ובחמישי] דמתוך שיבא לב"ד יתברר הדבר כשיצא הקול שמא יבואו עדים. וכו' הרמב"ן דהצריכו לומר כן, מפני שאין האשה נאסרת על בעלה אע"פ שאמר הוא פתח פתוח מצאתי, אלא באשת כהן או בפחותה מבת שלש, וא"כ שאר כל הנשים ינשאו בשאר הימים. והריטב"א הביא פירש"י, וכו' דלפירוש זה י"א דתקנתא דמתני' לא היתה אלא באותם שהוא צריך לעדים לאוסרה עליו, כגון דאיכא תרי ספיקי, אבל באותם שהוא נאמן לאוסרה עליו, דלית בהו אלא חדא ספיקא, כגון אשת כהן וכו', א"נ באשת ישראל שקדשה פחותה מבת ג"ש ויום אחד, לא תקנו חכמים כלום, שהרי הוא אוסרה על עצמו וא"צ ב"ד. [ולקמיה הביא הריטב"א ש"י ר"ת דמפרש איפכא, דמתני' איירי דוקא בהנך דאית בהו חד ספיקא, דישכים לב"ד ויאמרו לו שהיא אסורה עליו, אבל לא בשאר נשים דאית בהו ס"ס, דאותם שצריכין עדים, מילתא דלא שכיחא שיבואו עדים, דזנות בעדים לא שכיח].

והריטב"א עצמו מסיק דתקנתא הוא לכולהו ומשום כולהו נצרכה, דאילו משום אשת כהן וקטנה בת ישראל [לכא' צ"ל אשת ישראל] לחוד, מיעוטא דמיעוטא נינהו, ואילו משום בתולות לחוד, לא שכיח שיבואו עדים שזינו וכו', ואף רש"י ז"ל כך רצה לומר, דלא סוף דבר תיקנו חכמים כן מפני אותן שהוא נאמן לחוד, אלא אף לאותן שאינו נאמן מהני תקנתא שיצא הקול ויבואו עדים. והר"ן יישב פירש"י [והסכים עמו], דכיון דמהימנינן ליה, קים לן דודאי זינתה, וכיון שכן איתרעאי, ועלייהו דב"ד רמי למיקם עלה דמילתא אי תחתיו אי לא תחתיו, [משום דבס"ס שיכול להתברר לא מקילינן, עיין בהגהות בית אפרים ע"ד הר"ן אלו], ואע"ג דאי לא משכח סהדותא במילתא שריא לבעלה משום תרי ספיקי, אפ"ה כיון דאיתרעאי עלייהו רמיא למיקם אקושטא דמילתא, שמא יתברר הדבר ויבואו עדים וכו'. [ובהגהות הב"ח ע"ד הר"ן כ' דכה"ג פירשו גם תוס' לדעת רש"י. ולכא' יל"ע, דהר"ן לא הזכיר כלל הנידון אי קים ליה או לא וענין יציאת הקול ע"ז, כתוס', אלא דינא קאמור, דבמקום דאיתרעאי צריך לברורי, ותוס' לא הזכירו הך דינא, ומשמע דכוונתם דכך הרגילות דלא נפיק קלא אי לא קים ליה].

ב. שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא טורח בסעודה וכו'.

כ' הרמב"ן, תמיה לי מילתא, אמאי קתני בברייתא על תקנת בנות ישראל, תקנת בני ישראל נמי היא, כדי שלא יטרח בז' ימי המשטה ולא ישמח עמה, לפיכך שקדו על תקנתה [אצ"ל תקנתם] שיהא הכל מזומן ויהא שמח עמה ז' הימים. וז"ל הרשב"א, ומסתברא דאפ"י מחלה היא על תקנתה זו ואמרה אי אפשר בתקנת חכמים זו, אינו מעלה לה [מזונות, בהגיע זמן בא' בשבת ולא נשא], משום דאע"ג דעיקר תקנתא משום תקנתה נתקנה, וכדמשמע מדאמרי' שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל,

ב. ואלמנה ליום החמישי.

כ' הגרע"א, דוקא בעולה, אבל נכנסה לחופה ולא נבעלה, אף דאין לה טענת בתולים כדאיתא לקמן במתני' [יא. יא.], היינו להפסיד כתובתה, אבל מ"מ שייך לטעון לאוסרה עליו, משו"ה נשאת ברביעי. ירושלמי. וכן מסיק ההפלאה, [עיי"ש דמסברא הוה מצינן למימר דאפ"ה ניסת בחמישי, מתרי טעמי יעו"ש], ודקדק כן גם מהא דשינו הרמב"ם וטושו"ע מלישנא דמתני' וכתבו דבעולה נישאת בחמישי, [ולא כ' אלמנה]. וע"ע בחש"ל מש"כ ליישב לשון התנא ששנה בסתמא אלמנה ליום החמישי.

ב. ואלמנה ליום החמישי, שפעמיים בשבת וכו'.

כ' הרמב"ן, האי דלא מפרש במתני' טעמא לאלמנה אמאי בחמישי, משום דהתם לאו תקנתא דרבנן היא דנימא דוקא תנשא ליום החמישי, אלא משום שקדו הוא, ואי אדם בטל הוא, אף בשאר ימות השבוע תנשא כדאיתא בגמ' לקמן [ה.], ולמ"ד משום ברכה, היכא דאמר לא איכפת לי, שמעינן ליה וכו', הלכך לאו עיכובא הוא, אבל בתולה ודאי עיכובא הוא משום איסורא דחיישין לאיקרוי דעתא, ותקנתא הוא דתקון רבנן, ואפ"י משום שמדא נמי לא מבטלינן ליה. והיינו טעמא נמי דלא קתני במתני' מפורש שקדו לכתולה, דאי טריח ליה נשאת נמי באחד בשבת ואם יש לו טענת בתולים ישכים לב"ד, אלמא לא קתני אלא טעמא דאיתיה לעולם ולא מחלפא. וכ"כ הרשב"א.

והר"ן הקשה ע"ז, דבשלמא אי לא הוי תני דינא, שפיר קאמרינן משום דלא קביע ליה לא תני ליה, אבל כיון דדינא תני אע"ג דלא קביעא אמאי לא תני ביה טעמא. ולכן פ"י הר"ן, דהתנא מסתים להו סתומי להני טעמי, כי היכי דלא ליתי זלזולי בתקנתא וכו', דאי מפרסמת מילתא, הוה טובא דנסבי בא' בשבת משום דטריח להו, א"נ דלא קפדי ארוס וארוסה בסעודה ולא בברכה כלל, ומאן דחזי לא ידע דמשו"ה הוא, אלא דאמר דראשון בשבת ורביעי בשבת לענין נישואין כי הדדי נינהו וכו', ומיעקרא תקנתא דרבנן לגמרי, וכן נמי כי חזו באלמנה דאדם בטל ולא איכפת ליה בברכה נסיב אלמנה בכולהו יומי וכו' ומיעקרא תקנתא לגמרי, ומשו"ה תני תנא בהדיא דינא ומסתים ליה לטעמייהו.

עוד כ' הר"ן, דמשום שקדו וברכה לא הוה מתקני רבנן לעכובי מצוה דנישואין, אלא משום טענת בתולים דמילתא דאיסורא הוא, הוצרכו לייחד לכתולה ימים, וכיון שהוצרכו לייחד, ייחדו לכתולה דמעלי טפי מא' בשבת משום שקדו וברכה כדאיתא בגמ', וכיון שייחדו לכתולה יום של ברכה ושיש בו תקנתא דידה, ייחדו לאלמנה ג"כ, דאי לא, אתי למימר דנישואי אלמנה זילי להו לרבנן וכו', ומשו"ה תני תנא טעם דטענת בתולים, לומר דעיקר התקנה היתה בשבילו, ואידך לא תני כלל. [וע"ע בפור"י].

מ"מ כיון שנתקנה נתקנה, ואיהו נמי לא ניחא ליה כדי שיהא שמח עמה, ועוד, שמשמחתו שם רע בין שכניו. [ויל"ע היכא דאיהו נמי ניח"ל לישא בא' בשבת, דאיכא מחילת שניהם, אי טעמא קמא עיקר הואיל ונתקנה נתקנה ולא ישא, או דילמא דוקא במקום דאיכא נמי טעמא בתרא דאיהו קפיד בהא, אבל מחלו שניהם יוכל לישא בא' בשבת, וכמש"כ הר"ן בהדיא].

ועיין בגליוני הש"ס למהר"י ענגיל, שהביא בשם השבו"י [בשו"ת סי' קל"ט, ובחידושו לכתובות שבסוף תשובותיו] לבאר ע"פ הגמ' לקמן [י]. דהאומר פתח פתוח מצאתי נאמן וכו' חזקה אין טורח בסעודה ומפסידה, ולכן הטורח שטרח הרבה ג' ימים, הוא תקנה איפוא לבנות ישראל, דאחרי שטרח הרבה לא יטעון עליה בשקר לומר פ"פ מצאתי, דמה"ט הא נאמן דחזקה אין טורח בסעודה ומפסידה. וז"ל הריטב"א, שקדו וכו', פירוש, ויש בזה תקנת בנות ישראל, שלא יעליל עליה בטענת בתולים, שאין אדם טורח בסעודה כ"כ בכדי. [ולפ"ז לכא' הוא תקנתא דידה בלחוד, ואולי מהני מחילתה].

ב. שיהא טורח בסעודה שלשה ימים וכו'.

המהרש"א [ע"ד תוד"ה ותנשא] דקדק, דלא הוי איצטריך למימר אלא שיהא טורח בסעודה יום אחד, ולכן א"א שתנשא בא' בשבת, אבל ביום ב' וביום ג' הוי סגי נמי בטעמא דטענת בתולים. [ולפי מה שפי' הריטב"א דתקנת בנות ישראל היינו שלא יעליל עליה טענת בתולים, דאינו טורח בסעודה ומפסידה, לכא' לא קשיא, ד"ל דשיערו חכמים דבפחות מטירחת ג' ימים ליתא לחזקה זו]. ותירץ, דקושטא קאמר דבעי ג' ימים טורח סעודה, ונפק"מ אם הגיע זמנה ביום ב' וביום ג', אינו מעלה לה מזונות, כיון דעיכובא הוי נמי משום שמחת סעודה של חתונה דידה, אבל משום טענת בתולים, הו"ל כאילו הוא המעכב, דלאו תיקון דידה הוא. אבל א"כ הוא, אם הגיע זמנה ביום ה' וביום ו', יעלה לה מזונות, כיון דלית בה טעמא דשקדו אלא טענת בתולים דאינו תיקון שלה. עכ"ל המהרש"א. [ולפ"ז צ"ב, דהא אם תעמוד תחתיו באיסור, שניהם עוברים, ולתרוייהו מהניא הך תקנתא, ואולי חשיב עיכוב מחמתו, דהא משום איקרורי דעתא דידיה הוי דאיצטריך לתקנתא. ועיין לקמן בלשון הפנ"י].

והקשה ע"ז הפנ"י, דלפ"ז איך יליף מהכא לחלה הוא, הא אין העיכוב לתועלתה ולא מחמתה. אלא דאיכא למימר דחלה הוא נמי העיכוב לתועלתה, כדי שישמח עמה, משא"כ טענת בתולים, כיון שהיא יודעת שתמצא בתולה, [דהא אי אסירא, בלא"ה אין לה מזונות], אין לה שום תועלת בזה. אלא דמסתמת כל הפוסקים משמע דמחמת טענת בתולים נמי אין מעלה לה מזונות אם הגיע זמן בחמישי בשבת, כגון במקום שאין יושבין בו ב"ד אלא בב' וה', ודלא כהמהרש"א, [יעו"ש שהוכיח כן גם מלשון רש"י בד"ה לפיכך]. ועיקר דקדוקו של המהרש"א דנקיט שלשה ימים, היינו משום דקושטא דמילתא הכי הוא, ואשמועינן אורחא דמילתא שיטרח ג' ימים, ונפק"מ למקום שב"ד יושבין בכל יום.

ב. ועכשיו ששיניו שקדו, אותה ששיניו הגיע זמן וכו'.

כ' הריטב"א, ול"ל ועכשיו ששיניו שקדו, שלא נתפרש במתניתין, ולימא ועכשיו ששיניו יום רביעי, מהי טעמא דליהוי. י"ל דאי הוי טעמא דקתני יום רביעי משום ברכה דבר קפרא דלקמן [ה], לא מיפטר ממזונות, דהתם משום תקנה דידיה הוא, דמיחייב בפריה ורביה, [דאיהי לא מיפקדא אפ"ו] ולא איכפת לה בברכה. ל' הרמב"ן, אבל השתא דטעמא משום שקדו, תקנתא דידה הוא, וכיון דכן, דינא הוא דליפטר ממזונות.

ב. או שפירסה נדה.

כ' הר"ן, איכא דיליף מהכא דחופה היינו יחוד, ולפי שפירסה נדה ולא בעל אסורה להתייחד, כדאמרינן לקמן [ד]. וכו', לאו בת חופה היא, ומשו"ה אינו מעלה לה מזונות, דאם איתא דחופה לאו היינו יחוד, למה אינו מעלה לה מזונות, והא חזיא לנישואין. [ועיין בהגרע"א שהביא מי שהקשה מאי ראייה, הא י"ל דהטעם דאסור לכונסה דשמא יבא עליה שלא בליל חמישי ויתקדש דעתו, [דהא אחרי שנשאת מותר לבא עליה בכל עת, כמש"כ הר"ן

לקמן ז]. וכו', אמנם מעיקרא לק"מ, דהמשמעות דפירסה נדה אינו מעלה לה מזונות עד שתטהר, הא היכא דחזינן שכבר פסקה איזה ימים מלראות ועומדת בספירתה ז' נקיים, ועת טבילתה יהיה בליל ב' או ה', יהיה מותרת לינשא בימי נדתה [אע"ג דליכא למיחש לאיקרורי דעתא], דמהי תיתי נישואין שמא תחזור ותראה ותתקלקל ויגיע ליל טבילתה בלילה אחרת]. ולפ"ז אין מכניסין את הכלה לחופה עד שתטהר.

והרב בעל העיטור הוסיף ואמר, שאין מכניסין אותה לחופה עד שיכתוב כתובה, שקודם לכן אסורה לבעלה, וכן דעת הרמב"ם וכו', והא ודאי לא נהירא וכו', וכן בדיון, שלא מצינו שתהא אסורה להתייחד בלא כתובה, וטעמא דמילתא, משום דאיסורא דביאה בלא כתובה מדרבנן בעלמא הוא, ועוד, שהיא לא תשמע לו מפני שהיא יודעת שהיא קלה בעיניו להוציאה, ועוד, דלא מיתסרא אלא משום דלא סמכה דעתה, שהרי מתנאי ב"ד יש לה וכו', אבל פירסה נדה, כיון דאסורה להתייחד, אי חופה היינו יחוד, לאו בת חופה היא. ומיהו בדיעבד מהניא, דכיון דאיסקנא בפ' הבע"י [יבמות נז:]: דיש חופה לפסולות וכו', הא נמי לא גרעה.

ואחרים אומרים דחופה לאו היינו יחוד וכו', אלא חופה היינו כל שהביאה הבעל מבית אביה לבייתו לשם נישואין, וילפינן לה מדכתיב [במדבר ל', י"א] ואם בית אישה נדרה, דמשמע דכל זמן שהיא בבית אישה הרי היא ברשותו, וכ"ת פירסה נדה למה אינו מעלה לה מזונות, הרי בידו להכניסה לחופה, היינו טעמא שכיון שאין חופה זו מסורה לביאה, לא חייבוהו חכמים לכנסה וכו'. ומ"מ כשר הדבר שלא תכנס לחופה עד שתטהר. והמאירי הביא ג' שיטות, שי' קמייטא דאפי' בדיעבד אם כנסה בנדתה לא גמרו הנישואין והרי היא עדיין כארוסה, ושי" ה' דאם כנסה בדיעבד נשואה היא, ולא אמרו כאן אלא שמאחר שאינה ראויה לכתחילה לכנסה, אונס הוא ואינו מעלה לה מזונות, שאין אומרים לאדם לעשות מה שאינו ראוי אע"פ שאם עשה עשוי, ולשיטה זו י"א שמאחר ולכתחילה אינו ראוי לעשות כן, אינו מברך עליה ברכת חתנים], והמאירי עצמו מסיק שאם רצה לכנס כונס ומברך, וזו שבכאן ענינה שמאחר שאינו רוצה לכנס אין כופין אותו, שהכל יודעין כלה למה נכנסה [לחופה], ומאחר שאין הדין לכופו לכנס, אינו מעלה לה מזונות הואיל ולא כנסה, דומיא דחלה שאם רצה לכנס מ"מ כונס.

ב. בתוד"ה שאם. וקשה לפירושו וכו' הא אע"ג דאינו נאמן ישכים לב"ד וכו'.

כ' הגראמ"ה, צ"ע, כיון דאינו נאמן, אסור לבא לב"ד ומסבינן ליה כופרי [כדלקמן י.], והיאך נעשה לו תקנה שיבא לב"ד, משא"כ בשאר נשים [אי נאמן אלא דשרינן ליה משום ס"ס], דכיון דעכ"פ בחזקת בתולה נישאת והוי ריעותא, מצוה לבא לב"ד כדי שיתברר הדבר ותיאסר.

ב. בתוד"ה שאם. ותימה דהכא משמע דמשום חששא דזנות תקנו וכו', ובפ"ב דגיטין וכו' משום דזנות לא שכיח.

ובתוס' הרא"ש תי' ז"ל, י"ל דודאי זנות בבת אחותו לא שכיח, אבל זנות דכל הנשים שכיח ועבדינן שפיר תקנתא, ואע"פ שאינו אלא באשת כהן ובאשת ישראל פחותה משלש, מ"מ שכיחא טפי מבת אחותו. [ותוס' דידן מיאנו בזה, משום דא"כ הו"ל בת אחותו לא שכיח. מהר"ם שי"ף]. ועוד י"ל, דהא דר"ל [בגיטין] ביושבת תחת בעלה, דההיא זנות לא שכיח, דבעלה משמרה, אבל זנות דארוסה שכיח ועבדינן תקנתא.

ב. אמר רבא ולענין גיטין אינו כן.

כ' המאירי ז"ל, ולענין ביאור דמיון זה אצל מה שכתבנו ולענין מזונות הוא מצד אונס הבא מצד הארוס כגון חלה, שהאשה נתקדשה לו על דעת שכשיגיע זמן [ו]תתקנה היא לינשא לו, אם לא ישאנה יעלה לה מזונות, והרי הוא כאילו קדשה על תנאי שיעלה לה מזונות בהגעת זמן שהרי תנאי ב"ד הוא, וכשהגיע זמן ורצתה היא לינשא לו היה לנו לומר שיעלה לה מזונות, [א"ה, אבל הא ודאי לא מהני תנאי זה לענין שאם לא יעלה לה מזונות, יתבטלו הקידושים, ויל"ע], ואונס שלו מועיל כאילו היה התנאי

שלא לזון עד שיעבור האונס, שאומדין את דעתו שאינו אלא כל זמן שיוכל לעשות כן, ובגיטין אינו כן וכו'.

ב: דילמא מת דוקא דלא ניהא ליה דתיפול קמי יבם.

ופירש"י דכל עצמו שכתב לה גט מחמת כן כתב לה וכו' שלא תזקק ליבם. וכו' הגרע"א, משמע כיון שזהו עיקר כוונתו בגט דלא תצטרך ליבם, משו"ה לא ניהא בהווא אונסא דמיתה למבטל גיטא, ובער אנכי ולא אדע, מהיכן פסיקא ליה דכתב לה גיטא משום זה, דלמא בלאו חששא דנפילת יבם כתב לה גט שלא תהא יושבת גלמודה יותר מ"ב חודש, וכי נימא ביש לו בנים דודאי כתיבתו היה שלא מכח יבום, דיהיה הדין דאם מת תוך י"ב חודש דלא יהיה גט וכשרה לכהונה, אלא ודאי בפשוטו דאמרינן דמסתמא ניהא ליה דלא תיפול קמי יבם, ולשון רש"י קשה לי.

והגרע"ב"ץ כ' ע"ד רש"י וז"ל, כלומר לא אמרינן הכי דלא ניה"ל בהכי, אלא כי חזינן דעביד משום הכי דהיינו שלא תזקק ליבם, כגון שהוא קטן, או חולה ומוכה שחין, או רשע ששנאו הוא לו, שיש לנו טעם לפטרה מן היבם, אבל בלא"ה ליכא סברא דניהא ליה באיניש אחרינא טפי מביבם, הא מסתמא בעלמא ניה"ל באח שיקום על שמו ולא ימחה שמו מישראל, אלא משום דהתם בעל כרחך מיירי בגוונא דניהא ליה דלא תיפול קמי שאינו הגון לה. עכ"ל.

ב: אלא רבא סברא דנפשיה קאמר.

כ' הרשב"א, כלומר, מסברא דנפשיה מפרש להו למתני' בהכי, מת דוקא אבל חלה לא, ובסיפא מת וה"ה לחלה, משום דאין טענת אונס בגיטין, דסברא הוא דרבנן בכי האי מילתא תקוני רבנן משום צנועות ומשום פרוצות, והני מתניתין לאו למידק מינייהו דוקיא תני להו. ולא שיהא רבא מתקן כך מסברא דנפשיה. כן נראה לי.

ב: משום צנועות ומשום פרוצות.

כ' המאירי, הא כל ענין שבממון יש אונס, וכל חיוב התלוי בתנאי ואותו תנאי לא נתעכב אלא ע"י אונס, הרי הוא כמי שלא נתעכב והמעשה בטל, שלא הפסידה טענת אונס את זכותה אלא בגיטין מתקנת צנועות ופרוצות וכו', הא בכל מקום רחמנא פטריה מ"ולנערה לא תעשה דבר", [א"ה, בקוב"ש [אות ג'] כ', דלהר"ן אין הטעם דאונס בגיטין מקרא ד"ולנערה לא תעשה דבר" כדפירש"י, אלא משום אומדנא שלא היה דעת המתנה לאונס. ובמאירי כאן פתח באומדנא וסיים באונס], והוא ששאלו בגיטין [לכאו' ר"ל לענין גיטין, והוא בסוגיין], מנא ליה לרבא הא, כלומר שראוי היה לומר בכל מקום שהאונס מפיקע את התנאי, וא"כ בכל שאר דברים מיהא יש טענת אונס. ויש שמפרשים שכל שהדבר תלוי בשניהם, כגון מכר שתלוי במוכר ובלוקח, אין טוענין טענת אונס לתועלת האחד, הואיל ואינה לתועלת חבירו, שהרי האחר אומר דעתי היה כל שלא יתקיים התנאי יתקיים המעשה ואף כשיעכבך אונס, אבל מתנה שהכל תלוי בדעת הנותן, ודאי אחר הנותן אזלינן, וכן היינו אומרים בגט, אי לאו משום תקנת צנועות ופרוצות.

עוד כ' לקמן בסוגיין, כתבו רבותי, שאף בקידושין אם קידש ואמר אם לא באתי מכאן ועד י"ב חודש לא יהו קידושין, והיה רצונו לבא אלא שהאונס מעכבו, שאינן קידושין, שאף בזו יש תקנת צנועות ופרוצות, וחכמי פרויבניצא נסתפקו בחיבוריהם, והדברים נראין כדעת רבותי. וז"ל הר"ן בקידושין [סא], ולענין מקדש על תנאי ונאנס ולא קיים התנאי, מצאתי שנחלקו בה בירושלמי וכו', אלא פלן בר פלן מקדש לך וכו' ע"מ ליתן לך וכו', אירע לו אונס, ר' יוחנן אמר אונסא כמאן דלא עבד, ר"ש בן לקיש אמר אונסא כמאן דעבד וכו', ומשמע לי דבהא פליגי, רשב"ל מדמה לה למגרש ומתנה אם לא באתי, דכי פסקיה מברא שמייה מתיא, אי לאו משום תקנתא שהתקינן שלא יהא אונס בגיטין וכו', וה"נ אונסא כמאן דעבד, ור' יוחנן סבר דלא דמי, דהתם שאין הדבר תלוי אלא בו, אינו גומר לגרש אלא אם יעבור על תנאו ברצון, אבל באונס לא, אבל הכא שאין האשה מתקדשת אלא מדעתה, הרי אינה מסכמת בקידושין אא"כ יקיים תנאו, אבל כל שלא נתקיים, אע"פ שנאנס, אינה מתרצה בקידושין,

ומשמע דקיי"ל כר' יוחנן וכו'. [וע"ע בקוב"ש כאן [אות א' - ג'] שיטת הרא"ה בטעמא דר' יוחנן, דאינו מחלק בין קידושין לגירושין, אלא בין קיום התנאי לביטולו].

ב: ברש"י ד"ה לאפוקי. למה כתב יום כתיבת הגט בתוכו, לכתוב אם לא באתי לר"ח פלוני יהא גט.

כ' הגרע"א, ולא הבנתי, דהא באמת התנאי דאם יבא מכאן ועד יום פלוני הגט בטל, וממילא הוצרך לכתוב הזמן כדי שנדע מאיזה זמן יהיה ביאתו מבטל הגט, ואם יכתוב אם לא באתי לר"ח פלוני, אם יבא מקודם לא נדע דבטל הגט, דאולי אחרביאתו מסר לה הגט בתנאי זה, וצל"ע. ואלולי פירש"י היה נראה דלישנא דהרי זה גיטך אם לא באתי, משמע דאמר כן בע"פ בשעת נתינת הגט לידה, והכי משמע להדיא בגיטין [עב:]; וכו', וכיון דלא נכתב התנאי בשטר וסמך על התנאי שבע"פ, שפיר היה יכול להתנות לומר ר"ח פלוני. ואפשר דמה"ט פסיקא ליה בגיטין דמיירי בע"פ, דאם הכל בכתב, לא אמרינן בזה זמנו של שטר מוכיח עליו וכו"ל. ולשון רש"י קשה לי.

ב: בתוד"ה מציא. ואינו יכול לטעון דאדרבה מזלה גרם וכו'.

וז"ל תוס' הרא"ש, האי דתלי במזלו ולא במזלה, משום דאיהי לא מיפקדא אפ"ר כדאמרינן בפ' הבא על יבמתו [יבמות סד:]; גבי אשה ששהתה עשר שנים ולא ילדה, איהי דלא מיפקדא אפ"ר לא מיענשא. מיהו קשה מהא דאמרינן בפ' המדיר [לקמן עה.], היו בה מומין ועודה בבית אביה, האב צריך להביא ראיה שמשנתארסה היו בה מומין אלו ונסתחפה שדהו, משמע הא אם מזלה גרם, איבדה כתובתה, ואמאי תליא במזלו יותר מבמזלה, והתם לא שייך לשנויי טעמא דפ"ר, דאפשר לישאנה עם המומין, ועוד תימה, כי היכי דאשה שנולדו בה מומין אמרינן נסתחפה שדהו, ה"נ האי ש שנולדו בו מומין נימא נסתחפה שדה שלה, ואמאי כופין אותו להוציא [לקמן עז.]. וי"ל משום דהאשה קנין כספו של האי ש כמו עבדו שורו וחמורו, ותלויה במזלו.

וז"ל הרמב"ן, קשיא להו לתלמידי, חלה נמי נימא לה מזליך גרם, כדאמרינן ביבמות [סד:]; גבי קטלנית דאיכא מ"ד מזל גורם. וזו שאלתן של נערים היא, דאפי' כשחלתה היא שיש לתלות במזלה יותר, נסתפק להם בגמ' אם יכולה לומר שמזלו גרם, כ"ש בחלה, שהדבר פשוט שאומרת לו שמזלו גרם, ופי' נסתחפה שדהו כך הוא, אע"פ שנאנסתי אני, כיון שאין העכבה מדעתי אלא אנוסה אני, חייב אתה ליתן לי מזונות כיון שהגיע זמן, וכיון שתעלה לי מזונות, נמצא האונס לחובתך, מעתה יהיה כשדה שלך שנסתחפה. וזהו שפירש"י מזלך גרם כי מהיום אני מוטלת עליך לזון. ואחרים פירשו שמזלו ממש גורם ולא מזלה, ונתנו טעם לדבר, דבמת אפשר שמזלה גרם, אבל חלה לא, שאינו אלא ביטול פ"ר, ואיהי כיון דלא מיפקדא לא מיענשה, ואיהו דמיפקד מיענש כדאיתא ביבמות. ולאו מילתא היא. והריטב"א א' כ', איכא דמקשי דהא גבי קטלנית אמרינן דמזלה גרם, ולאו מילתא היא, דהתם בקטלא דבעל תלינן בדידה, דטב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו, אבל הכא לענין פ"ר, כל עיכובא דאתי, מחמתיה הוא דאתי, דאיהו הוא דמיפקד אפ"ר.

ב: בתוד"ה לפיכך. ואורי"ה דהתם חלה או ברח לאחר שעמד בדין וכו', אבל הכא בחלה קודם הגעת זמן.

כ' המהרש"א, אין לדקדק לדברי תוס', רב אשי אמאי לא מוקי לה באונס דחלה הוא ולאחר שהגיע זמן, דהא כיון דע"כ לא נישאו אידי קתני, ניה"ל לאוקמי בפשיטות בלא חלה כלל, דחלה נמי דחייב ליתן לה, משום דלאו חולה היה בהגעת זמן הוא. וכו' ע"ז הגרע"א, עדיין לא הועיל על הפשיטות דרב אחאי, [היכי פשיט], דילמא מיירי בחלתה היא אחר זמן, ולזה נראה דלפי הצד דטעין אנא הא קאימנא, אפי' בחלתה לאחר שהגיע זמנו מהני, דדוקא טענת אונס מדידה לא מהני כיון שכבר התחיל החיוב, אבל טענת הא קאימנא והמניעה ממך הוא פטור, דסוף סוף אני רוצה להשיא עתה, וא"כ י"ל דפשיט רב אחאי דעכ"פ נפשט האבעיא האמצעי, דהא קאימנא ליכא טענה.

ב: בתוד"ה לפיכך. ולפירושו אין להקשות וכו', די"ל דארוסתו אגידא ביה טפי מיבמתו.

כ' המהרש"א, אין לדקדק דהא לדבריהם נמי אית לן למימר הך סברא דארוסתו אגידא ביה טפי, דאל"כ מאי קמבעיא ליה הכא בארוסתו, תפשוט ליה מההוא דיבם, דדוקא עמד בדין, הא לא עמד בדין לא, [יעו"ש תירוץ]. וכו' הפנ"י, ולענ"ד יש לתמוה טובא על דבריו, דהכא נמי לא קמבעיא ליה בחלה [קודם הגעת זמן] אלא לאחר שהגיע [אח"כ] זמן חיוב המזונות לאחר י"ב חודש, דאף דהתוס' כ' דאירי בחלה קודם שהגיע הזמן, מ"מ על כרחך לא קמבעיא אלא לענין מזונות אחר שהגיע הזמן ממילא, משא"כ לענין עמד בדין, לא שייך כלל חיוב מזונות והעמדה בדין כיון שחלה [קודם לכן], והגיע הזמן דהכא היינו כעמד בדין דהתם, דקודם שעמד בדין פשיטא דאין שום סברא כלל לחייבו במזונות, דשמא יחלוץ לה וכו', ולא הוצרכו התוס' לומר דארוסה אגידא טפי מיבמתו אלא לענין יבם שעמד בדין.

ב: בתוד"ה דלמא לאפוקי. אבל מההיא דרישא לא שמעינן לאפוקי מדברותינו וכו'.

והרמב"ן תירץ וז"ל, ואני אומר דר' יוסי עדיפא מדברותינו, דאילו ר' יוסי אפי' לאחר מיתה אית ליה, ורבותינו לית להו היכא דתלי במיתה, משום דגלי דעתיה דלא נח"ל דתיחול גיטא מחיים, ולא עביד אלא כי היכי דלא תיפול קמי יבם, עד דאמר מעכשיו בפירוש, דהא אם מתי משמע בלאחר מיתה כל אימת דלא אמר ליה מעכשיו, ואפשר דלא מהני ביה זמנו של שטר, אבל היכא דלא תלי במיתה, כגון אם לא באתי מכאן ועד י"ב חודש, אית להו זמנו של שטר מוכיח עליו. [ועו"ש שהביא מי שאמר דאף ר' יוסי גופיה מחלף כן, ודחה דבריו מכח סוגיא דגיתין].

ב: בתוד"ה דילמא לאפוקי. הא אמרינן אם נשאת הולד כשר.

הקשה המהרש"א, דמאי קאמר ר' יוסי זמנו של שטר מוכיח עליו, דלא לחנם נכתב זמנו וכו' כדפירש"י, הא איכא למימר דכתב זמנו כדי שיהא גט כשר לכתחילה. ויש ליישב, דה"ק דלא לחנם נכתב זמנו בכה"ג דאם לא באתי, דהוה סגי כשכתוב בו שבוע או שנה או חודש, דכשר אף לכתחילה. וכו' ע"ז בקרני ראם וז"ל, ולא אדע, דהרי לאחר מיתה ודאי דא"צ זמנו של שטר, דאחר שלא היה כוונתו אלא לאחר מיתה, יכתוב סתם, שאין הזמן לתועלת, דבלא"ה צריך שיבורר זמן המיתה, [א"ה, הגרע"א כ' דמה"ט מיקרי שטר שיש בו זמן, דאם מתי גופיה הוי כמו זמן, יעו"ש שנתקשה מה"ט מה הקשו תוס']. אמנם הקרני ראם נקט דאין זה זמן, אלא שלא הצריכו זמן בכה"ג שאינו לתועלת, אלא דאף באם לא באתי עד י"ב חודש, נהי דמועיל הזמן דנדע כלות י"ב חודש, מ"מ לא היה צריך שיכתוב זמן יום שעומד בו אלא זמן כלות י"ב חודש [וכדפירש"י], ומשו"ה אמרינן זמנו של שטר מוכיח שיהא כמהיום.

ועיין בהגרע"א שהקשו לו בדברי המהרש"א, דלא מסתבר לומר דהו"ל לכתוב שבת או שבוע, כיון דסו"ס צריך לכתוב זמן, אין בזה יתור במה שכתב היום ממש, [דהא גם אם יכתוב שבת, נימא דהו"ל לכתוב שבוע]. והסכים הגרע"א עם קושיא זו, ועי"ש שהאר"י בביאור ד' תוס'.

ג. כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה.

פירוש, דהו"ל כאומר הרי את מקודשת לי אם ירצה אבא, שאם לא רצה אינה מקודשת [קידושין סג]. ריטב"א. ועיין בהגרע"א שהביא קושית בנו, דא"כ כל קידושין למ"ד אין ברירה איך חלו הקידושין, דהא בע"מ שירצה אבא, אפי' אם רצה האב אינה מקודשת למ"ד אין ברירה, כדאיתא בגיטין [כה:]. והשיבו דלק"מ, כיון שתקנת חכמים לא ישתנה, ואחר שתקנו לא ירצו בשום פעם לבטלו. גם הסוגיא דגיטין אליבא דמ"ד דעד שירצה היינו שיאמר הן, וכיון דבעינן מעשה לחלות הקידושין, זה תליא בברירה, אבל למ"ד שלא ימחה אבא, כיון דלא צריך למעשה, רק בהיפוך, שלא יעשה מעשה מחאה, זו לא תליא בברירה, כמש"כ הראשונים ז"ל, וא"כ י"ל דכל הקידושין המה ע"מ שלא ימחו רבנן.

ג. כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה.

הקשה הרשב"א, מאי שנא מטבע במים שאין להם סוף דלא אפקעינהו רבנן לקידושה משום עגינות. י"ל דבכדי לא מפקעי רבנן לקידושי, אלא היכא דאיכא סרך גיטא כדהכא, א"נ בעד אחר מעידה שמת בעלה, דההיא נמי משום תקנת עגונות היא, כדאיתא בריש פ' האשה רבה [יבמות פח:], דסמכה האימונתיה דעד ואפי' בגוי מסיח לפי תומו, ועיקר טעמא דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקידושה מיניה וכו', ומ"מ מעיקרא לא אפקעינהו רבנן לקידושה אלא משום סרך דעד אחד, אבל בכדי, כטבע במים שאין להם סוף, לא תקינו. וההיא דאותבה אבי כרסיא ואתא חבריה וחטפה מיניה, והווי תמן רב ברונא ורב חננאל ולא אצרכו גיטא [יבמות קי:], א"נ בתלוהו וקדיש דאפקעינהו רבנן לקידושה כדאיתא התם בפ' חזקת הבתים [מח:], התם משום דעיקר המעשה שלא ברצון חכמים הוי, דהוא עשה שלא כהוגן, אבל במקום שחלו הקידושין ברצון חכמים, והשתא הוא דאפקעינהו להו, אי איכא סרך גיטא אין אי לא לא.

והכא נמי לאו אפקעתא גמורה היא, אלא משום דאמדינן ליה לדעתיה דבעל, דאסקה אדעתיה לאונסיה, ומדאיבעי ליה לאתנויי ולא אתני, ש"מ אחולי אחליה לאונסיה וכו', והכא הכי קאמר, שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות, וכי היכי דלא לישוניהו רבנן לבעילותיו בעילת זנות, אף הוא מסיק אדעתיה כל אונסא, ואפי' אונסא דשכיח ולא שכיח, ומחיל להו. עכ"ל הרשב"א [בקיזור]. [א"ה, לכא'ו' האי טעמא דמחיל לאונסיה, תוספת ביאור הוא ולא מעיקר התירוץ, דהא בעד אחד שמת בעלה אין שייך לומר כן]. ועיין ברמב"ן שהביא עד"ז בשם יש מתרצים [אקושיא אחרית], והוסיף בזה וז"ל, וא"ת ארוסה מאי איכא למימר, כיון דאי בעיל אח"כ תהיה בעילתו בעילת זנות, גמר ויהיב גיטא לגמרי, דהא לא הדרא ליה.

ג. כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש וכו', שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות.

הפנ"י [בקו"א] נתקשה בזה, דא"כ ישתנה הדין במי שכנס את יבמתו וגירשה בענין זה דאם לא באתי וכו' ואירעו אונס, [או שביטל הגט שלא בפני השליח, כההיא דגיטין לג:], דמפרש בה נמי כבסוגיין, דס"ס אף ביאת זנות קונה ביבמה. ועי"ש שצדד לומר דאפקעינהו לקידושי המת, ודחה זה, דהא נפיק חורבא מיניה, בדאיכא צרה שניסת לשוק ע"י יבום של זו, ואי אפקעינהו לקידושה של זו להמת, נמצא דהצרה זקוקה ליבם, דלא מיפטר אביבום של זה.

ג. קדיש בביאה מאי איכא למימר, שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות.

כ' המאירי, ומעתה אף בקידושי שטר אתה אומר כן, שדעתם היה שכל שאירע כן לא יהו קידושין כלל, ולא הוצרך עוד להזכירה. אמנם בריטב"א מבואר דקידושי שטר מעיקרא לא הוה קשיא ליה, דז"ל, תינח דקדיש בכספא, דכי לא רצו חכמים בקידויו יפקירו הכסף ויבטלו השטר, אבלקדיש בביאה וכו'.

ג. שבת דיינין קבועין בכל יום, אשה נשאת בכל יום.

כ' הרמב"ן, י"ל דאפי' בה' בשבת, ואע"פ שאמרו בירושלמי אסור לדון דיני ממונות בערב שבת וכו', י"ל שאעפ"כ בתי דינין יושבין בו ומקבלין בו טענות בעלי דינין, אבל אינן רשאין לדון, ממאי דאמרינן בפ' הגוזל וכו', וטעמא דמילתא, משום דלמידן צריך מתון ועיון, ואתו דיינין לאימונעי מצרכי שבת, ובעלי דינין נמי אתי לאיעכובי התם ולאימונעי, אבל בקבלת טענותם לא, וכיון דמיכנפי ויתבין, אם היה לו טענת בתולים משכים לב"ד ומטעים טענותיו לדיינים, ואחר השבת דנין לו.

ג. אי איכא בתי דינין דקבועין האידינא כקודם תקנת עזרא, אשה נשאת בכל יום.

כ' הריטב"א, פ"י, והא קמ"ל, דאע"ג דדבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו [ביצה ה:], שאני הכא דמעיקרא כשנשנית משנתנו על דעת כן נשנית, דכי איכא בתי דינין קבועין בכל יום דליהדר דינא כדמעיקרא. [ויש לדון

אי שייך למימרה הכי לכולהו טעמי שכי' תוס' והראשונים להא דנהגו האינדא לישא בערב שבת שאין ב"ד קבוע למחר].

ג. והא בעינן שקדו, דטריח ליה.

וז"ל הרמב"ן, כ' ה"ר יוסף הלוי ז"ל, [והרא"ש כתב כן בשם רבינו אפרים], ש"מ דהיכא דאמר חתן לא טרחנא ולא מידי, וכנסנא לה בלא סעודה, וקרובי כלה אמרי בסעודה, כייפינן ליה עד דטרח ועביד סעודה כמנהג המדינה, ולפי כבודו וכבודה, ועולה עמו ואינה יורדת עמו, דהא תקנת חכמים היא שקדו, ומעשים בכל יום לפני רבינו הגדול וכן היה מורה. אלו דבריו ז"ל, והדין דין אמת אע"פ שאינה ראייה. וז"ל הריטב"א, ומה דלא פרכינן דהא בעינן יום ברכה וכו', משום דההוא טעם אינו עיקר, דאי אמרי לא איכפת לן בברכה לית לן בה, משא"כ בזו, שהיא תקנת בנות ישראל, ואע"פ שהיא מוחלת, אגן לא מחלינן, והיינו דפרקינן דטריח ליה ולא פרכינן כגון דאמרה לא איכפת לי. [ואולי לזה נתכוון הרמב"ן במש"כ שאינה ראייה, דאיכא למידחי ולאוקמה כשהיא רוצה סעודה, אבל כשמוחלת, אין יכולים קרוביה לתבוע].

ג. ברש"י ד"ה דמדאורייתא. שמצינו טענת אונס מן התורה, שנאמר ולנערה לא תעשה דבר.

וכ' ע"ז הרש"ש, בנדרים [כז]. דחי לה קטלא שאני, עיי"ש. וכ' בקוב"ש [אות א'], צ"ל לדעת רש"י, דלמסקנת הגמ' דמייתי מנדרין אונסין דמהני טענת אונס, הדרינן לקמייתא מקרא ד"ולנערה לא תעשה דבר", [ואף דבנדרין אונסין טעמא מקרא ד"האדם בשבועה" פרט לאונס, ואין נילף מהכא לדיני ממון, כבר הקשו כן בנימוק"י וריטב"א, ותירוצם צ"ע].

ובעיקר הדבר דילפינן מהאי קרא דלא מהני קיום התנאי באונס, הקשה שם [אות ה'] דקרא גבי עונשין כתיב, דאין מענישין את האונס, ומה שייך זה להכא, דקיום הגירושין אינו עונש להבעל. וצ"ל כמש"כ בשו"ת חמדת שלמה [סי' ל"ח], דמה קרא ילפינן דמעשה הנעשית באונס אינה נחשבת על העושה, אלא חשובה כאילו נעשית מאליה, [יעו"ש ראייתו]. אבל אכתי היא גופא תיקשי, דמנ"ל למילף מהאי קרא דהמעשה אינה נחשבת על העושה, דילמא פטור אונס הוא מפני שלא פשע, ואין להענישו אלא היכא שעובר במזיד וברצון.

ג. בתוד"ה וסברה. וא"ת מת בתוך י"ב חודש נמי יהא גט מהאי טעמא וכו'.

כ' המהרש"א, ר"ל דאע"ג דפסול משום דאין גט לאחר מיתה ומדאורייתא לא הוי גט, ליפקעו רבנן לקידושין מה"ט דקאמר, דסברה דמת ומיעגנה בצנועות, וה"ה בפרוצות דזימנין דמת והוה גט לאחר מיתה, ואמרה דלא מת. והמהר"ם ש"י"ף כ', אפשר להסביר דמה הועילו חכמים בתקנתם, אכתי צנועות יעגנו דיתלו מה שלא בא משום דמת, וכן משום פרוצות זימנין דמת ולא הוי גיטא, ותאמר לא מת. [ועיין בבאור [אות ז'] דודאי קושיית תוס' גם כפשוטה וכמש"כ המהרש"א, רק דבא להוסיף חיזוק לקושייתם].

וז"ל תוס' הרא"ש, וא"ת מת בתוך י"ב חודש וכו', וי"ל מיתה קלא אית לה, א"נ לא שכיח, א"נ י"ל דלא עשו תקנה אלא היכא דשייך משום צנועות ומשום פרוצות, אבל מת בתוך י"ב חודש, לא שייך למיגזר משום פרוצות, דאי מת בתוך י"ב חודש ואמרה לא מת ומינסבא, הויה יבמה לשוק ואין בניה ממזרים, ומשום צנועות לחוד לא עבדינן תקנתא. [ולכא' תי' בתרא לא משני מידי אהא דביאר המהר"ם ש"י"ף בקושייתם דלא הועילו בתקנתם, דקושיא זו אצנועות לחודא הוה דקשיא. ויל"ע].

ובעיקר קושייתם תמה הפנ"י, מנא להו לדמות האי עיגונא דקאמר הש"ס דלית ליה תקנתא אם לא יבא הבעל ותתעגן לעולם, לעיגונא דיבום דאית ליה תקנתא בחליצה, וביותר קשה בההיא דאם לא באתי, מאי איצטריך לתקוני ביה משום עיגונא, דהא בלא"ה איכא תקנתא דהיתרא לכתוב מעכשיו אם לא באתי, משא"כ הכא לענין אונס דאיכא כמה מיני אונסין דשכיחי ודלא שכיחי, הוצרכו לתקן שפיר וכו'. יעו"ש. וז"ל הרש"ש,

ולענ"ד י"ל משום דזה לא איצטריך אלא בתנאי דאם בלא מעכשיו, דלא שכיח כולי האי, דלמאי אהני ליה בלא אמירת מעכשיו.

ג. בתוד"ה וסברה. וי"ל דמיתה קלא אית לה.

כ' הגרע"א, קשה על דבריהם, כיון דמיתה לא שייך תקנת צנועות ופרוצות, א"כ גם במעכשיו אם לא באתי תוך י"ב חודש, לא יהיה הגט מדין אונס. ומסיק דלק"מ, דדוקא לענין לתקן דיש גט לאחר מיתה, דכל התקנה יהיה רק לענין מיתה, בזה אמרינן דלא צריך לתקוני, דמיתה קלא אית לה ולא שייך צנועות ופרוצות, אבל לענין דין אונס, דהתקנה הוא משום אונסים אחרים, ממילא אף באונס מיתה דיש קול, לא חילקו בין אונס לאונס.

ג. בתוד"ה תינת. היינו כגון דליכא עבירה כההיא דהאשה רבה דהדר לטיבלא וכו'.

כ' המהרש"ל, פ"י שמפריש מן הטמא על הטהור, דמן התורה הוה תרומה, ואתו חכמים ואמרו, פשיטא שהטהור אינו מתוקן, אלא אפי' אותה תרומה שהפריש מן הטמא, חוזר לטבל ממש. וקשה, הא נמי עבירה היא, מאחר שחוזר לטבלו ומתקנין אותה מיניה וביה, והשני יוצא לחולין ומותר לזרים, ואין לומר לחומרא הוי טבל כדי שיפריש אח"כ מיניה וביה, אבל לעולם אף השאר אינו יוצא לחולין, א"כ אין זה קרוי עקירה מן התורה, אלא חומרא בעלמא. ונראה לפרש, דמה שעקרו חכמים דבר תורה והחזירו אותו טבל, בזה לא נעשה עבירה, שהרי טבל נמי חייב מיתה, אלא שיבא אח"כ קולא מיניה כשתחזיר ותפרישו, וכה"ג ליכא קפיידא, לאפוקי הכא, שנאמר מגורשת ומפקיעין איסור אשת איש.

והמהרש"א פ"י, דכמו דניח"ל להמקשה בקדיש בכספא דליכא עבירה ע"י הפקר ב"ד הפקר, ולא הוה קידושין מעיקרא כלל, וממילא בעילותיו שלא נתכוין לקידושין הם זנות, ה"נ בתרומה הפקר ב"ד הפקר, ועוד דתרומה איתא בשאלה ולא הוה תרומה מעיקרא, אבל בקידושין ביאה, כיון שנתכוין לקדש בביאה, היאך נעקרין הקידושין למפרע, דמה תהא על ביאתו כיון שנתכוין לקדש בה. וכ' ע"ז בקרני ראם, עיי"ש בתוס' דלא שייך בזה הפקר ב"ד הפקר, כיון דאח"כ ג"כ שלו הוא ועליו להפרישו. ומ"מ מש"כ רבינו דתרומה איתא בשאלה, ניחא, משום דקיי"ל נדר ופתחו עמו א"צ שאלה לחכם, וא"כ מטעם תקנת חכמים אמדינן דעתו דודאי מתחרט על תרומתו ואינו רוצה בה, ומשו"ה הוה כשאלה, אבל כאן כיון דבעילתו בעילת זנות, תו ליכא אומדן דעתו, כיון דאיכא חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. [יעו"ש דמסיק דהנכון כמהרש"ל].

ובקוב"ש [אות י"ד] כ', נראה כוונתם דליכא עבירה אחר העקירה, כיון דיש להם כח לעקור דבר מן התורה, משא"כ הכא דאיכא עבירה לאחר העקירה שתיאה ביאתו ביאת זנות.

ג. בתוד"ה איכא דאמרי. וקשה לר"י דמסיק בפ' מי שאחזו וכו', ואור"י דג' עניני אונס יש וכו'.

עיין בהגרע"א שביאר, דאע"ג דכבר כ' מקודם [ב: בד"ה דלמא מת] לחלק דבאונס דלא שכיח לא אסיק אדעתיה, היינו בההיא דלא ניח"ל דתפול קמי יבם, דתליא בניחותא דידיה שרצונו לגרש אף במקום אונס כדי דלא תפול קמי יבם, בזה חילקו דבאונס דלא שכיח כלל לא אסיק אדעתיה, אבל עתה דקיימינן דאין אונס בגיטין ומטעם תקנת צנועות ופרוצות, בזה היה ס"ל בקושייתם דבזה לא שייך לחלק כן, דגם באונס דלא שכיח כלל שייך תקנה זו.

ג. בתוד"ה שבת דנין. וא"ת וכי תיקן עזרא וכו', ואומר ר"ת וכו'.

והריטב"א כ' בשמם ז"ל, ותירצו, דקודם תקנתו היו יושבים בעיר אחת יום אחד ובעיר אחרת הסמוכה לה יום אחד, ותיקן הוא שיהו יושבין בכל העיירות בשני ובחמישי. א"נ דמעיקרא אע"פ שבת דנין קבועין להם בכל יום, לא היה להם שעה קבועה, והיו בעלי דינין מתבטלין ממלאכתן, ומוטב שיהיו קבועים שני ימים בשבת מבוקר עד ערב. [א"ה, עיין בשבת [י]. וברמב"ם [פ"ג מהל' סנהדרין ה"א] דשיבת ב"ד עד תחילת שעה

ששית, או עד סופה]. ויל"ע במה שהוסיפו תוס' להקשות מההיא דשבת דהקזת דם, אם יתיישב לפי תירוצי הריטב"א].

ג. בתוד"ה שבת דנין. וכי קודם תקנת עזרא לא היו מקיזין וכו'.

כ' המהר"ם ש"ף, אפ"ל במה דאיתא התם הטעם שאין מקיזין, שמזכירין לו עונותיו לומר זה סומך על זכויותיו, כמו שאמרו [ר"ה טז]: ג' מזכירין וכו', קיר נטוי וכו', דהו"ל ללכת דרך אחר, נמצא דוקא לאחר תקנת עזרא שהיה יכול להקיז בשאר ימים, נראה כסומך על זכויותיו ומקיז ביום שקבועין ה"ב, משא"כ קודם תקנת עזרא, שקביעות כל הימים שוה, ומה לו לעשות.

ג. בתוד"ה אי איכא. נראה לר"י דמ"מ אין נשאת בששי וכו', ועתה נוהגין לישא אף בששי וכו'.

וז"ל הריטב"א, וא"ת והיאך נשאת בע"ש, דהא איכא איקרורי דעתא עד א' בשבת. ויש מתרצים שבעל ביום שבת בבית אפל, והא קי"ל דנשאת בד' ונבעלת בד' ולא חיישינן לאיקרורי דעתא דשתי עונות. ונכון הוא. ויש מתרצים דבכל יום לאו דוקא, וחוף מע"ש קאמרו. ועכשיו שאנו נוהגין לישא אשה בליל שבת ולבעול בליל שבת, [דקשיא לתרוייהו שינוי], סבירא לן דבתולה נבעלת אפי' בליל ד', דאמרינן לקמן [ה]. לא חיישינן לאיקרורי דעתא דג' עונות, ועוד, כיון שאנו קהל מועט וממונינו מועט בספק אין לנו לעכב, כיון דאיכא בתי דינין קבועין בכל יום וליכא לתקנת משנתנו, ועוד, דהא אמרינן לקמן דאם מחמת האונס מותר ואפי' אונס ממון, והשתא נמי איכא אונס ממון, שאין לו הכנה וסיפוק לישא בשאר ימים, ומשום שמה ישחוט בן עוף לא חששו, כיון שכבר עשינו סעודה גדולה מבעו"י.

והר"ן כ' וז"ל, יש לתמוה על מה סמכו עכשיו לישא בששי וכו', אלא ש"ל דכיון דחזו דתקנת רביעי אינה קבועה, דהא אמרינן דאי איכא ב"ד קבועין בכל יום אשה נשאת בכל יום, אלמא כל היכא דליכא למיחש לטענת בתולים לא איכפת לן, אף עכשיו בדורות הללו כיון שלא נהגו לקדש אלא עד זמן נישואין, ליכא למיחש, דלדידהו שהיו מקדשין קודם זמן הנישואין איכא למיחש שמה תחתיו זינתה, אבל במקומות הללו, שרובן מקדשין וכונסין לאלתר, ליכא למיחש להכי, דאם זינתה, ודאי קודם לכן זינתה. אלא שעדיין ראוי למחות משום טעמא דשמה ישחוט בן עוף.

ג. ובשני לא יכנסו.

ופירש"י וא"צ לעקור בשבילה תקנת חכמים אלא יום אחד, ויהיה טורח מיהת שני ימים בצרכי סעודה. וכ' בהגהות הרד"ל, לא ידעתי למה לא פירש משום איקרורי דעתא, דס"ד מה לי שלישי מה לי שני, קמ"ל דמ"מ איכא טפי איקרורי דעתא כל שהזמן ארוך יותר.

ג. ומפרישין את החתן מן הכלה לילי שבת תחילה וכו'.

כ' הרד"ל, לכאוי' היה נראה דהך הפרשה הוי כההיא דלקמן [ד]. דהוא ישן בין האנשים והיא ישינה בין הנשים, אם לא דנימא דשבת חמרא להו לעלמא מנדה ואבל, ולא אתי לזלזולי בה, ודאמרינן ב' הניזקין [נד]. לא נחשדו ישראל על השבתות, ומעתה להאי תנא, בפירסה נדה ולא בעל, בלילי שבתות א"צ להחמיר שיהא הוא ישן בין האנשים וכו', דבלא"ה משום שבת חמיר ליה ולא אתי למיבעל, [עיי' ריא"ז פ' אע"פ [לקמן סא]. ש"כ דנדה לאבל מותרת בהני ג' דברים [מזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו], עיי"ש]. [ולפ"ז שו"ט הרד"ל בנשא עיה"כ או קודם ט"ב ולא בעל, ופרסה נדה אי מפרישין אותו ביה"כ ובט"ב].

ג. לגמרי ניעקריה.

כ' בהגה"א [סי' ג' בד"ה ומן הסנה] בשם המרדכי, כלומר כיון שיעקרוהו ב"ד, ליכא איסור משום עת צרה [שעת השמד] שאפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור, ולעבור על דת אפי' לשנויי ערקתא דמסאנא אסור. מכאן יש ראיה לדברי מורי קרובי שכ' בפ"ק דביצה, דאע"ג דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, אם יעשו באותה סברא

שאם היה אותו ב"ד קיים היה מסכים להתיר, שנשנתה הענין, אין זה ביטול דבריו. עכ"ל. והמיימוני כ' [פ"ב מהל' ממרים הל' א' וב'], ב"ד שדרשו וכו', אבל ב"ד שתקנו תקנה ופשטה בכל ישראל אין ב"ד אחר יכול לבטל אא"כ גדול וכו', ואפי' בטל הטעם שבגללו גזרו הראשונים. [והראב"ד שם השיגו וכ' כהגה"א כאן]. עכ"ד הגה"א.

ג. ולידרוש להו דאונס שרי.

כ' הרשב"א, יש מי שהקשה והא שעת השמד היה וכו' דדינא הוא דתיהרג ואל תעבור. ואיכא למימר [וכ"ה ש"י הרמב"ן], דלהנאת עצמן היה, מדלא גזרו הנישאת ברביעי תיהרג, [וגזרי תיבעל, אלמא אינהו גופיהו להנאת עצמן מתכוונין. ל' הרמב"ן]. ואפי' בשעת השמד שרי. והר"א אב"ד אומר, דכל בשעת השמד, אפי' בהנאת עצמן תהרג ואל תעבור, [כדי שלא יהיו המצוות בזויות בעיניהם וקלות לבטלם, מאחר שהם גוזרין שמד לבטל מצוותינו. ל' הרמב"ן בביאור ש"י זו], והכא להנאת עצמן מתכוונין ולא לשמד, וכן נ"ל כדברי הרב, שאין עיקר גזירתם לבטל יום רביעי שקבעו חכמים לנישואין, אלא שכל הנישאת באיזה יום שיהיה תבעל תחילה להגמון ולהנאת עצמו. [וכיון שכל עיקרה לא גזרו אלא להנאת עצמן, אינו שמד. ל' הרמב"ן, מיהו מסיק דאין זה נכון]. [ומשמע דבתרתי פליג ע"ד הראב"ד, בין במה שהחמיר הראב"ד בשעת השמד במי שעושה להנאת עצמו, ובין במה שהיקל דלא חשיב שעת השמד כשאין עיקר הגזירה כדי לבטל המצוה].

ג. ולידרוש להו דאונס שרי.

והיינו שתהא מותרת לישא ברביעי אף שיודעת שתבעל אח"כ להגמון. ומכאן הוכיח בקוב"ש [אות י"ב] דמותר להכניס עצמו לאונס, וזה כמש"כ בשו"ע [סי' רמ"ח] דשלשה ימים קודם השבת מותר להפליג בשיירא, אף שיודע שאח"כ יצטרך לחלל שבת מפני סכנה. וזה דלא כמו שנתבאר בקובץ הערות בטעם המתירין שם משום דס"ל דשבת הותרה אצל פיקו"נ, אבל להסוברין דאינו אלא דחוויה, אסור מדאורייתא להכניס עצמו לדחוויה, דהא גבי עריות ודאי לא הותרה אפי' בקרקע עולם, אלא דחוויה מפני הסכנה, ומ"מ שרי לה לישא ברביעי. אמנם אכתי הא תינה לשי' תוס' דבקרקע עולם ליכא חומר עריות, ונדחה מפני פיקו"נ כמו כל האיסורין, אבל לפי הרמב"ן בקרקע עולם משום שאין בידה להנצל מהאיסור, וא"כ אין האיסור נדחה מפני פיקו"נ כשאר עריות, וא"כ אין מותר לה להכניס עצמה באונס בלא דחוויה. [יעו"ש שהארין].

ג. איכא פרוצות ואיכא נמי כהנות.

כ' הריטב"א, פי' תרי טעמי דפליגי חד מחבריה נקטינן, איכא פרוצות דאי דרשינן אונס שרי, עבדו ברצון ואמרי אנסנא וקיימן עם בעליהן באיסור, ומשום תקנת צנועות דעבדן שלא כדון, [א"ה, לכאוי' כוונתו כמש"כ לעיל [בד"ה משום] דמפני צניעותא בלבד הן עושות ולא מפני קידוש השם, [ויהרג ואל יעבור ליכא הכא, כר"ת], יעו"ש], לית לן לגרום איסור לפרוצות, [א"ה, לכאוי' אתא לאפוקי ממש"כ תוס' [בד"ה ולדרוש] וכי משום פרוצות יניחו להרוג הצנועות], משו"ה לא דרשינן להו, ואיכא נמי כהנות כלומר נשי כהנים, דמתסרן לבעליהן באונס ומסרן נפשיהו לקטלא משום צניעות, הלכך בתר דרשינן להו נמי איכא כהנות דאיכא סכנה, ולהכי קרי ליה תנא סכנה. וליכא לפרושי משום דאיכא כהנות דלא מהניא להו דרשה לא דרשינן להו לאידך, דהא ודאי מאי דאפשר לאצולי מצילינן.

ג. הרי שהיה פתו אפוי וטבחו טבוח ויינו מזוג וכו'.

כ' הרשב"א, מסתברא דלאו כולהו בעי, אלא או או קנתי. וז"ל הרמב"ם [בפי"א מהל' אבל ה"ח], הכין כל צרכי הסעודה ואפה פתו וטבח טבוח וכו'. וכעיי"ז בטור ושו"ע [סי' שמ"ב]. וכ' הב"ח, דוקא שהכין "כל" צרכי חופתו, אבל אם לא הכין הכל, כגון שאפה פתו וטבח טבוח ולא מזג יינו, או איפכא, דהשתא בעל כרחיה צריך הוא להשתדל להכין לו יין, ידחה החופה וישתדל להכין לו לפעם אחרת גם הפת והבשר. וכן צריך לפרש דהכינו "כל" התכשיטין להכלה מה שצריך לחופה. [ולא נתברר לשיטתו

אי בעינן שהכינו תרוייהו, גם כל צרכי סעודה וגם כל התכשיטין, או דסגי בסעודה לחוד וכן בתכשיטין לחוד]. אבל הש"ך כ' דאין דבריו מוכרחין, דהא עכ"פ אם לא יעשה החופה מיד, יפסיד מה שהכין כבר, ושוב אין מכין להם מה שכבר נפסד, דנהי דצריך להכין יין, היאך ישתדל להכין פת ובשר.

ג: או אמה של כלה.

כ' הרמב"ן לקמן [ד. בד"ה ודוקא], ויש לדקדק, אמה של כלה מאי פסידא איכא, אי משום תכשיטין, יעכבם עד שיעברו ל' יום, דהא דבר המתקיים הן, ואפשר שיש להם בשמים ותמרוקי נשים שאינן מתקיימים, ואם אתה אומר למוכרן, נמצא מפסיד, וליכא נמי טרח להו לא למכור ולא ליקח אחרים. [ומדנקט בקושייתו שיעברו ל' יום, היינו כשי"ר"י [בתוד"ה אבל], דלר"ת שרי לאחר ז', [ולקמן נסתפק בזה הרמב"ן], ונמצא דהכא מתוך חומר זה דהמתנת ל' יום, יש להקל אף בתכשיטין המתקיימין ז' ימים, כל שאין מתקיימין ל' יום]. ועד"ז כ' הר"ן דמירי כגון דאיכא תכשיטין שאין מתקיימין שתנשא בהם לאחר ז' ימים [וכשי"ר"ת].

ג: מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה.

ופירש"י וקוברין את המת מיד [לאחר שבעל], דכיון דחלה עליו חתונה, הויה לגביה כרגל, ולא אתיא אבילות וחיילא. וכ' הרשב"א, משמע דס"ל דאין אבילות דאורייתא כל עיקר, ואפי' יום מיתה וקבורה, דאלת"ה אתי אבילות דאורייתא ודחי יו"ט דרבנן, וכמו שהסכימו הגאונים ז"ל במי שמת לו מת ביו"ט שני דעצרת או יו"ט אחרון של חג ושל פסח. [דמה"ת חול גמור הוא, ולאפוקי יו"ט שני של תחילת החג, שהוא מה"ת חוה"מ]. וכן דקדק מכאן רבינו שמשון ז"ל וכו'. ולדברי הגאונים ז"ל, צ"ל דהכא לא קברי ליה למת עד למחר כי היכי דליהו אבילותו דרבנן, ולא אתי דרבנן ודחי דרבנן. ואע"ג דהמלין את מתו עובר בעשה ול"ת, לפי כבודו מלינין לו להביא ארון ותכריכין [סנהדרין מו.], וה"נ לפי כבודו הוא, כדי שלא יתבזה בנו ביום חתונתו. א"נ איכא למימר דקוברין אותו ביומו, ואפ"ה אין נוהג אבילות, דב"ד מתנין לעקור דבר מה"ת בשב ואל תעשה. [וכ"כ הר"ן, ומסיק דלפ"ז אין ראוי [וי"ג אין רשאי] להתעסק בדברים של שמחה כל אותו היום, אלא שאינו חייב לעשות מעשה של אבילות, והיינו שב ואל תעשה]. והרמב"ן מסיק כתירוץ בתרא, משום דקשה הדבר לאומרו שאם מת בתוך ימי המשתה ילינו אותו למחר.

והרא"ש [סי' ה'] הביא בשם הרמ"ה, דיום ראשון של שמחת חתן הויה דאורייתא, דכתיב ביום חתונתו וביום שמחת לבו [שה"ש ג', י"א], אלמא דשמחת לבו ביום ראשון יש לו סמך מן התורה. וי"א דלא עלה על דעת הגאון לומר דאבלות יום ראשון הויה דאורייתא, דלא אשכחן שום אבילות מה"ת אלא אנינות ליאסר בקדשים ובמעשר שני, אלא דעת הגאון לפי שאבילות יש לו רמז, ואחריתה כיום מר [עמוס ח' י'], ויו"ט האחרון אינו אלא מנהג, כדאיתא במס' יו"ט [ד.]. הלכך דחינו יו"ט אחרון מן קדם אבילות, וה"נ הויה עבדינן כן, [אע"פ ששמחת חתן דינא הוא ולא מנהגא], אלא שהיה צריך להפסיק באבילות, שאחר יום ראשון יהיה נוהג ז' ימי המשתה, ואח"כ ישלים אבילותו, הלכך צריך שינהוג ז' ימי המשתה ואח"כ ז' ימי אבילות. [ועיי' בקרב"נ [אות ט'] דזהו שלא כמש"כ הר"ן הך סברא [דשלא להפסיק באבילות] אפי' אי אבילות יום ראשון דאורייתא].

ג: בתוד"ה ולדרוש. ותיירץ ר"ת דאין חייבין מיתה על ביאת עכו"ם וכו'.

כ' הרש"ש, ואף דחייבת מיתה גם על ביאת בהמה, [ואולי גם ביהרג ואל יעבור, וצ"ת], היינו משום בהמות ממש, ואפילו פנויה נמי. [ועכו"ם ודאי אינו בכלל איסור וסקילה דבהמה].

ג: בתוד"ה ולדרוש. ובפ' האשה שנתארמלה וכו' אמרינן דברצון אסורה וכו'.

כ' המהרש"א, לפי' ר"ת ליכא לפלוגי בין אונס לרצון, כמ"ש בהך בת ישראל שהמירה וכו', ומה"ט דביאת עכו"ם לא נחשב ביאה, אבל להאי טעמא שכ' תוס' דקרקע עולם היא, ודאי דליכא לפלוגי בין ביאת עכו"ם

לישראל, אלא דאיכא לפלוגי בין אונס לרצון. עכ"ל. ומבואר דלר"ת אף לבעלה אינה נאסרת. וז"ל הריטב"א, תירץ ר"ת, דביאת גוי לא חשיבא גילוי עריות, דכבהמה הוא חשוב וכו', הלכך אע"ג דביאת גוי אסרת אשה לבעלה כדאמרינן בשמעתין, מ"מ לא חשיבא גילוי עריות ליהרג עליה וכו'. אמנם במאירי כ' להדיא דלר"ת מותרת אף לבעלה.

ג: בתוד"ה ולדרוש. וי"ל דהכי פריך ולדרוש וכו' לפי שהאשה היא קרקע עולם ולא עבדה מעשה וכו'.

כ' הגרש"א [הו"ד בתוך דברי אביו הגרע"א ע"ד תוס' לעיל ג. בד"ה איכא דאמרי] במוסגר], הנה רש"י נתן טעם בקרקע עולם משום דאינה עושה מעשה [א"ה, וכו' ל' תוס' כאן], והיינו דעבירה שאין בה מעשה אינה חמורה כ"כ ליהרג ולא לעבור, אבל בנימוק"י [ס"פ בן סורר ומורה] נתן טעם משום דבלא זה יכולים לבעול אותה באונס אף אם תמסור נפשה, ונפק"מ בין הטעמים, במי שהעלתה טינה בלבה להבעל לו, דלהנימוק"י כיון דודאי תנצל מהבעל ע"י שתמות, תמות ואל תיבעל, וכן מבואר בנימוק"י ובמלחמות שם, [משא"כ לטעמא דאין בו מעשה קיל, אין מחויבת למות אף בכה"ג]. [ועיי"ש שיישב בזה מאי דקשיא ליה, דלכא' פליגי ר"ת והריב"ם [הוא תי' בתרא דתוס'] בסברות הפוכות, דלשיטת ר"ת בג"ע לא מועיל טעמא דקרקע עולם ובחילול השם מהני, ולריב"ם סברא יותר דליהני בג"ע מבחילול השם, כדחזינן בסברת המקשה דהתם].

ד. הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים.

כ' הרא"ש [סו"ס ה'] בשם הראב"ד, דתרוייהו דוקא, שיהו אנשים ישנים עם החתן ונשים עם הכלה. ובהגמ"י [פכ"ד ב מהל' איסורי ביאה ה"א] הוסיף בשמו, דבעינן שני אנשים ושתי נשים. אבל הטור [סי' שמ"ב] כ' בשם הסמ"ג, וכ"ה במרדכי, אחד לו ואחת לה. [והו"ד בתפארת שמואל]. ומסיק הראב"ד דכ"ז דוקא בלילה, אבל ביום שרי ביחוד ואפי' בשאר קריבות. והרא"ש במו"ק [פ"ג סי' ל"ו] השיגו ואסר ביחוד אפי' ביום, ובשאר פרישות א"צ להרחיק. וכ' הקרב"נ [כאן אות י', ושם אות ד'] דטעמיה דהראב"ד, דביום אם היה צריך שימור או להרחיק במזיגת הכוס, הויה כמו דבר שבפרהסיא כיון דשכיחי רבים אצלם, ולא מיקרי דבר שבצנעה. [ולפ"ז דוקא בשבעת ימי המשתה התייר, ולא בשבעת ימי אבילות שנוהג אחריהם. וכ"כ בהגהות תפאל"מ ע"ד הרא"ש שם, ליישב סתירת ד' הרא"ש והטור בזה, עיי"ש].

ד. ואין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום.

ופירש"י דאין מונעין ממנה תכשיטין משום אבילות בתוך שלשים יום דאבילות, וכ"ש לאחר שלשים. והקשה הרמב"ן, שהרי האשה מותרת לספר ולכבס לאחר שבעה מיד, והכי איתא באבל רבתי, ואפי' על אביה ואמה, ושאר תכשיטין נמי ודאי לא אסירי, [ומוכח התם דכל דין שלשים דהיינו תספורת וגיהוץ אינו נוהג באשת איש, שלא תתגנה על בעלה, א"כ מאי קמ"ל הכא גבי כלה. ל' הרא"ש סי' ו'], אלא הכי פירושו, שאם אירע לכלה אונס אבל תוך ל' יום לחופתה, אין מונעין ממנה תכשיטיה כדי שלא תתגנה על בעלה, שכל ל' יום זמן שמחת חתן וכלה, וצריכה שלא תנוול את עצמה, דהוה להו כשבעת ימי המשתה ולא חיילא אבילות כלל לגבי הני מילי. [ואפי' תוך ז' ימי האבילות. קיצור פסקי הרא"ש]. משא"כ בשאר אשת איש, דדוקא דין ל' לית לה, אבל תוך ז' אסורה. [תפאל"מ]. ועיי"ש מה שהקשה ע"ז].

והמאירי הביא ד' רש"י, וכ' דנראה מדבריו שבעת ימי חתונה עולים למנין שלשים של אבל וכו', ומ"מ גדולי המחברים כ' דשלשים של אבילות חלין לאחר שיעברו שבעת ימי חתונה, וכן הדברים נראין, הואיל ואף אבילות שלשים אינו חל בתוך חתונתו, שמותר לו לספר ולכבס. ומעתה לאחר שלשים [דנישואין] מונעין ממנה תכשיטין שבעת ימים הבאים לתשלום שלשים של אבילות. וכן מסיק הרא"ש.

ד. אבל לא נתן מים ע"ג בשר מזדבן.

ומסיק עלה הרי"ף, ושמועין מהא, דהיכא דאפשר לזבוני וליכא פסידא, דאינו נוהג ימי המשתה ברישא. וכ' ע"ז הרא"ש [בסי' ו'] דמשמע דאין חילוק בין היכא דאיכא פסידא להיכא דליכא פסידא, אלא בהא דבליכא פסידא נוהג שבעת ימי אבילות ברישא [קודם ימי המשתה], אבל בשניהם בועל בעילת מצוה קודם שיקבר המת, דאל"כ הו"ל להרי"ף למימו, היכא דליכא פסידא, קובר את מתו ונוהג אבילותו ואח"כ מכניס את הכלה לחופה, וכן מצאתי בשם בעל הלכות ובשם הרי"ף גיא"ז ז"ל, דבשאר קרובים מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובעל בעילת מצוה ופורש, ונוהג שבעת ימי אבילות ואח"כ שבעת ימי המשתה. ולא מסתבר כלל, דמה תועלת יש במהירות החופה, ויבזז המת, ויפסיקו באבילות בין חופה בין שבעת ימי המשתה, ולא התירו חופה וביאה לאונן אלא באביו של חתן ואמה של כלה וגם איכא פסידא, אז התירו חופה וביאה לאונן ולהקדים שבעת ימי המשתה לאבילות, אבל כשמקדים האבילות למשתה, גם יאחר החופה עד שיכלו כל' יום. [ושי' הרמב"ם והרמב"ן דמ"מ אין מאחרין החופה ליום [רק עד לאחר ז'], כיון דטריח ליה וקאי עליה מילתא. וכ"פ בשו"ע, דהלכה כדברי המיקל באבל].

ובביאור פלוגתא דהרי"ף והרא"ש, כ' בתפאל"מ במו"ק [ע"ד הרא"ש שם פ"ג סי' ל"ו], דס"ל להרי"ף דהיתרא דבעילת מצוה באנינות לאו משום פסידא הוא, דא"כ הו"ל מכניסין את המת לחדר והחתן והכלה לחופה, ולא יבעול אלא ינהג ז' ימי המשתה וז' ימי אבילות, אלא על כרחך דבעילת מצוה התירו לו בלא פסידא כל זמן שהוא אונן, דלא גזרו לדחות המצוה, ורק הקדמת שבעת ימי המשתה הוא דקא בעי במקום פסידא. [א"ה, מדברי הרא"ש משמע דאף היתרא דחופה עצמה באנינות קשיא ליה]. והרא"ש סובר דדוקא כשהוצרכו להתיר לו חופה וז' ימי המשתה, התירו גם ביאה באנינות, דהכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה, אבל בשאר קרובים, אין עושין חופה כלל עד לאחר אבילות. עכ"ד התפאל"מ.

ד. בתוד"ה ובעל. והשתא מקילין טפי באנינות דאורייתא מבאבילות דרבנן, מידי דהוה אנעילת הסנדל וכו'.

וז"ל הריטב"א, [לעיל ג: בד"ה מכניסין], וא"ת נהי דלא חלה עליו תורת אבילות קודם קבורה, מ"מ הרי חלה עליו אנינות, דמי שמתו מוטל לפניו אסור בבשר ויין ותשה"מ [מו"ק כג:], וי"ל דבאנינות הקלו ועשאוהו כאילו נתייאש מלקבורו, כדי שיהא מותר בבשר ויין ותשה"מ. [י"ל"ע אם הוא פטור מן המצוות כשאר אונן, ופשטות ד' תוס' משמע דאונן הוא, אלא שהקלו בו כי היכי דקיל אונן דעלמא לענין נעילת הסנדל וכו', אבל להריטב"א דעשאוהו כמי שנתייאש מלקבורו, א"כ אינו אונן, ויתחייב נמי במצוות. וצ"ת].

ד. בתוד"ה אבל איפכא. ותון שבעה ודאי אסור כדמוכח הכא.

כ' הגרע"א [בד"ה ודוקא אביו], אף דבאין לו בנים מיירי, מ"מ בשאר מתים אסור לכונוס. מיהו במתה אשתו והניחה לו בנים קטנים, י"ל דגם תון ז' מותר לכונוס, וכדמשמע בפשיטות מעשה דיוסף הכהן וכו', וטעם החילוק, משום דבאין לו בנים טעם ההיתר משום פריה ורביה, וכיון דבין כך אסור לבעול, כולם יש תועלת בכניסה, אבל בהניחה לו בנים קטנים ימצא התועלת המכוון שיפורנסו הבנים, וכמו שהתירו בשביל זה תון ל', י"ל דהתירו נמי תון ז'. ובתוס' כ', ותון ז' ודאי אסור כדמוכח הכא, ובעניי איני מכיר ההוכחה. עכ"ל הגרע"א. ועיין בתוס' הרא"ש, שאחר שהביא פי' ר"ת דיוסף הכהן לא כנסה בבית הקברות אלא שידוכין בעלמא היו, [והביא גם ש"י ר"י דפליג על ר"ת ואסר לכונוס תון ל' למי שאין לו בנים], כ' וז"ל, וגם מצינא למימר דמי שיש לו בנים קטנים מותר לכונוס אפי' בתון ז'.

ד. בתוד"ה אבל איפכא לא. ור"ת ר"ל דבאין לו בנים שרי אפי' לבעול תון ל' אחר ז' וכו', וההיא דשמחות אינה מתיישבת כפירוש.

הר"ן כ' כר"ת, וההיא דמס' שמחות כ' דאפשר דבאבילות אשתו החמירו לענין שלא ישא אחרת [תון ל', אפי' במקום פו"ר], כשם שהחמירו בשיש לו בנים לשהות ג' רגלים, אבל באבילות אחר נושא מיד לאחר ז'. ועיין במאירי דמסיק איפכא וז"ל, בתון שלשים לא ישא, ואף מי שאין לו בנים,

שלא התירו לחשוכי בנים לישא ולבעול לאלתר [כשי' ר"ת] אלא באבילות של אשתו, אבל באבילות של קרובים דוקא לאחר שלשים.

ד. בתוד"ה מסייע. מועד וחתן משהו אותן בכ"מ, כההיא דתניא בפ"ק דמו"ק חתן שנלד בו נגע וכו', וכן ברגל וכו'.

הפנ"י הביא ראייה מההיא ברייתא דכל שבעת ימי המשתה דאורייתא נינהו, ומצוה נמי איכא, כדאמר התם דלר' יהודה אין ממתנין מלאות את הנגע אלא לדבר מצוה, ורבי [דאמר אף לדבר הרשות ממתנין] לא פליג בהא, ועוד דאקדמיה לחתן מקמי רגל וכו', אלא דמלשון הפוסקים משמע דמדברנן נינהו, ותקשי להו הך דאין רואין את הנגע, וצ"ע ליישב.

ד: כאן באבילות דידיה כאן באבילות דידיה.

כ' הריטב"א, יש שפירשו דאבילות דידיה חמירא ליה ואבילות דידיה קילא ליה, וגרסי' לקמן תני באבילות דידיה הוא ישן בין האנשים וכו', וגרסי' נמי והא עמה קתני. ורש"י ז"ל פ"י איפכא, כי אבילות דידיה קיל ליה, אבל אבילות דידיה חמיר, שאע"פ שיצרו מתגבר עליו, אין האשה שומעת לו, וגריס לקמן תני באבילות דידיה, וגריס והא עמו קתני.

ולפירש"י ביאר הרש"ש ז"ל, אולי לפי שהנשים מפני רכות לבן מתפעלות ומצטערות הרבה על כל צרה שלא תבא, יותר מהאנשים, ולבן נשבר, כאשר יעידון הכתובים והנסיון. וזה אצלי כוונת הכתוב הרבה ארבה עצבונך וגו' [בראשית ג', ט"ז], דכל מאורע רע יעציבך ביותר. [וצ"ל דאף נשים צדקניות שלא היו בפתקא של חוה [סוטה יב.], היינו לענין צער לידה, אבל לא לענין ריבוי העצבון דאירינן ביה, דא"כ נפיק מינה חומר לענין אבילות דידיה של אשה צדקנית כזו. [ורש"י בסוטה שכ' דפיתקא של חוה היינו שטר גזירות קללתה דעצבון והריון, היינו לפי מאי דמפרש לה בעירובין [ק: לענין צער העיבור]. אא"כ נימא דכיון דלא שכיחא, לא גזרו בה רבנן לאסור בה יותר מבסתם נשים].

ד: אבילות דהכא כיון דאקילו ביה רבנן אתו לזלזולי ביה, מאי קולא וכו', דקתני נוהג ז' ימי המשתה ואח"כ נוהג ז' ימי אבילות.

כ' הרא"ש [סי' ט'], יש שרוצים ללמוד מכאן, דמי שמת לו מת ברגל, כיון שנוהג ימי הרגל תחילה, דמיא להכא וקילא ליה, והוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים. ולא נהירא לי, דלא דמי לקילותא דהכא דאקילו ביה טפי, שהרי מת לו מת קודם שחלו ימי המשתה, והתירו לו חכמים להכניס את המת ואת החתן ואת הכלה לחופה כדי לדחות אבילות מעליו, אבל מת לו מת ברגל, שכבר חלה עליו הרגל, ישנה עמו בבית. [וה"ה חתן שאירעו אבל לאחר שהתחילו ימי החופה. קיצור פסקי הרא"ש].

ד: בתוד"ה עד שיסתם. ועוד י"מ וכו' מ"מ היו יכולים לדלג ולטמאות עצמם בגולל וכו', כל טומאה שאין נזיר מגלח עליה, אין כהן מוזהר עליה.

בתוס' בברכות [בד"ה מדלגין] הקשו ע"ז, דמ"מ טמא מחמת המת עצמו, דכיון שהגולל מקבל טומאה, הא קי"ל דכל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה. [ותירצו, דצד החיצון לבדו טמא, וצד הפנימי טהור וחוצץ]. וכ' בקוב"ש [אות יז], דלכאוי היה מקום לומר דכיון דבלאו טומאה שנטמא במת, טמא הוא מחמת הגולל, לא קרינן ביה "להחלו", דמחולל ועומד מטומאת הגולל, ואף דמבואר בנזיר [מג.] דבבת אחת חייב שתיים, היינו היכא דתרוייהו איסורא, דהי מינייהו מפקת, אבל היכא שהאחד היתר, אפשר שאינו חייב על השני. ושמא כיון דטומאת המת חמירא מטומאת גולל לענין ביאת מקדש, לא קרינן ביה מחולל ועומד, וכמו בטומאה בחיבורין אחר שכבר טמא שלא בחיבורין, דחייב על השניה משום דטומאתה חמורה מהראשונה. ועוד אפשר דבבת אחת לא פטרינן ליה משום מחולל ועומד גם בטומאות שוות. [רק היכא שכבר היה טמא קודם לכן].

ה. הולכין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות לפקח על עסקי רבים בשבת.

כ' הרש"ש, נראה דתרת קמ"ל, חדא, דאף דבתי כנסיות ובתי מדרשות אין נאותין בהן וכו' [מגילה כת:], אפ"ה לפקח על צרכי רבים שרי, וכמו

לפי שאין ב"ד יושבין אלא עד חצות, וכבר עבר זמן ב"ד במכתב כתובה וכוניסה לחופה ומברך שבע ברכות וכו'. ויעו"ש דשו"ט בה, ומסיק וז"ל, והמחזור שבדברים, דכי ליכא משום איקרורי דעתא, ה"מ מיום רביעי לחמישי, אבל מליל רביעי איכא משום איקרורי דעתא וכו', ומה שנהגו בששי, מנהג בורות הוא, אלא שלא מיוחו בידם, וכ"כ הר"ר יהוסף הלוי ז"ל. [וע"ע בריטב"א].

ה. למחר משכים לאומנותו והולך לו.

כ' הרמב"ן, משמע שהוא מותר לעשות מלאכתו, לפיכך הוצרכו להחמיר עליו ולא אסרוהו במלאכה. ומיהו צ"ע שאין הדבר נראה שהוא מותר ותקנו לו נשואין בימים שלא יעשה. וראיתי בתוספתא כלשון הזה, התקינו שיהא בטל ג' ימים, חמישי וע"ש ושבת שלשה ימי בטלה, נמצא שמח עמה ג' ימים. ע"כ בתוספתא. וממנה אתה למד לשבעה של בתולה שהן אסורין במלאכה ומלישא וליתן. ואמרו שנמצא באגדה, שהוא דומה למלך שאינו יוצא מפתח פלטרין, וכן נהגו. אבל בפרקי דר"א ראיתי החתן דומה למלך, מה המלך שמחה ומשתה לפניו כך החתן שמחה ומשתה לפניו כל ז' ימי המשתה, מה המלך אינו יוצא לשוק לבדו, אף החתן אינו יוצא לשוק לבדו וכו'. בפ' ט"ז.

וז"ל הריטב"א, פירש"י ז"ל, שאין משתה לאלמנה אלא יום אחד כדאמרין בפירקין [ז]. והקשו עליו דלא קאמרו לקמן יום א' אלא לברכה, אבל לשמחה איכא ג' ימים כדאיתא התם בהדיא. וי"ל דמון ז"ל ה"ק, דמעיקרא מקמי הא דשקדו לא הוה לה אלא יום א' למשתה, דהיינו יום א' לברכה עד שתקנו שקדו, וג' ימים האמורים לקמן, בתר דתקינו שקדו הוא דאמר' להו. ואחרים פירשו, דמקמי שקדו תקנו ג' ימים לשמחה, והכא קתני שזה לא היה חושש לתקנה זו והיה משכים לאומנותו, לפיכך באו חכמים ושקדו לעשות סייג לדבריהם, ואמרו להיות נבעלת בששי, והביאו ראיה לפי' זה מן התוספתא, דקתני התקינו שיהא בטל ג' ימים, לפיכך תקנו חכמים חמישי וששי ושבת שהן ימי בטלה.

ה. ה: שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון, יניח אצבעותיו באזניו.

הח"ח [הל' לשה"ר כלל ו' ס"ב] פסק דאף על שמיעת לשה"ר לבד ג"כ יש איסור מן התורה, אף דבעת השמיעה אין בדעתו לקבל את הדבר. ובבמ"ח האריך בזה, ותחילת דבריו כ' וז"ל, מדרבנן לא קמבעיא לי דאסור, וראיה מכתובות [ה]. דרש בר קפרא ויתד תהיה לך וכו', ות"ר אל ישמע אדם לאזניו וכו', אלמא דאף שמיעה בעלמא אסור, כי קמבעיא לי אם יש בזה איסור דאורייתא של לא תשא שמע שוא, דזה הדרשא של ויתד תהיה לך וכו' משמע דאסמכתא בעלמא היא, וקרא אתא לגופיה וכו'. [יעו"ש דמסיק בראיות דאף השמיעה אסורה מה"ת].

בעיון יעקב מייתי סוגיא דשבת [לג]. דאף השומע [ניבול פה] ושותק, מעמיקים לו גיהנם, ומסיק דאף דשם מבואר שראוי למחות השומע ממנו, מ"מ הכא מייירי במי שאין בידו למחות, לכן כשיתחיל לשמוע ממנו צריך לאטום אזנו משמוע. ומשמע דמי שבידו למחות שרי ליה לשמוע כדי למחות, ואולי חיובא נמי איכא לשמוע כדי למחות. וכע"ז מבואר בח"ח שם, [כלל ו' ס"ד] לענין לשה"ר [דאיהו הא מפרש לסוגיין לענין לשה"ר, וכו"ל, ולא לענין ניבול פה כהעיון יעקב], דאם ע"י השמיעה יוכל להראות להמספר או השומעים שאין המעשה כן, או שאר עניני זכות, מצוה לשמוע [אבל לא יאמין בלבו]. יעו"ש עוד.

ה. בתוד"ה שמא ישחוט. דדרך בנ"א לשחוט הרכין והקטנים וכו'.

וז"ל המאירי, שהיה מנהגם להאכיל בן עוף לבני הבית בלילה של ביאה ראשונה לסימן טוב שיפרו וירבו כתרנגולים, ואם יבעול במוצ"ש או בערב שבת, שמא ישחטנו בספק חשיכה. וי"מ שחיתת בן עוף לצורך סעודה, ולא תפש בן עוף אלא ששחיתתו קלה וישחוט קודם שיזכור. [וכ"כ הריטב"א כה"מ, וכ' עוד דמה"ט לא אמר שמא יבשל].

ה. בתוד"ה אלא מעתה. תימה אמאי נקט יוה"כ דלא הוי אלא לריה"ג וכו'.

דשרינן שם הספד של רבים. שנית, דאפי' בשבת שרי. וכן בהא דהולכין לטריטאות וכו' אית בהון איסורא אפי' בחול, כדאיתא בע"ז [יח:], ועיין ברי"ף פ' שואל [שבת קנ]. במש"כ שם המגיה. [וז"ל שם, ואני שמואל אומר דהכא לא גרסינו בשבת, דאפי' בחול איצטריך למשרי משום פיקוח רבים, דאי לאו פיקוח אסור למיזל, כדאמר' במס' ע"ז [יח:]: משום דכתיב ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב. וכ' ע"ז בשה"ג שם דלא דק, אלא ודאי גרסי' הכא שבת, ושבת איצטריכא ליה, דאילו בחול מותר, דההיא דע"ז בהנהו שנאספין שם לצחוק וליצנות, ומשום שהם מושב לצים, אבל הכא מייירי במקומות שנאספין לוועד וליעץ יחד על עסקי ציבור והמדינה, כי לפי הענין יש לפרש מלת טריטאות].

ה. אלא מעתה יוה"כ שחל להיות בשני בשבת ידחה, גזירה שמא ישחוט בן עוף.

כ' הריטב"א, איכא דקשיא ליה דהיאך דוחין יוה"כ מפני גזירה זו, ומתריצים דהא עדיפא דדחינן משום ירקיא ומשום מתיא [ר"ה כ.]. ויש שפירשו דהכי קאמרו, שידחה יוה"כ משום סעודתו, שלא לעשות סעודה בערב שלו. והלשון דחוק לפי' זה.

כ' הפנ"י, אע"ג דאם ידחה יוה"כ לשלישי בשבת, על כרחך יוקבע ר"ה בא' בשבת, וקיי"ל לא אד"ו ראש, [וכן הקשה הרש"ש], אפי"ה פריך שפיר, דהא דלא קבעינן ר"ה ביום א', היינו דלא ליקלע ערבה בשבת, והיינו נמי משום גזירה, ולא אלים הך גזירה מגזירה שמא ישחוט בן עוף, ואדרבה, התם איכא תקנתא שיתקנו שלא ליטול ערבה כל עיקר בשבת, כדתיקנו לענין שופר ולולב, משא"כ גזירה דשמא ישחוט ליכא תקנתא אחריתי, [א"ה, לכא' איכא תקנתא שלא יאכלו סעודה בעיוה"כ טפי מבשאר ימים, וכפי' בתרא שברייטב"א]. והשתא נמי א"ש הא דמקשה הש"ס דלידחו יוה"כ מדמדחינן ביאת מצוה, דאנן חזינן דזימנין כי מיקלע יוה"כ בחד בשבת, משום גזירת ירקיא ומתיא דחינן ליה לשני בשבת, ומאי אולמיה האי גזירה וכו', אלא על כרחך דלא חיישינן כלל לשמא ישחוט בן עוף. [יעו"ש עוד]. והחת"ס כ' דעדיף לדחות יוה"כ לשלישי שהוא ג"כ דחיית ר"ה משבת ליום א', לקיים שופר ברה"ה, ולהזהר מתקלת בן עוף, דהוה תרתי, והתם רק חדא.

ה. השתא דאתית להכי, ערב שבת נמי גזירה שמא ישחוט בן עוף.

כ' הרשב"א, מסתברא דמשום הכי קא מהדר לאוקמא בהאי טעמא והדר ביה מטעמא דחבורה, כי היכי דתיקום מתניתא כהלכתא, דקיי"ל לקמן [ז]. דמותר לבעול בתחילה בשבת. והפנ"י כ' כן מסברא דנפשיה, אלא דקשיא ליה, דהאי טעמא דשמא ישחוט בן עוף נמי אידחי מהלכתא, מהך גופא דמותר לבעול בתחילה בשבת, כמש"כ תוס' שם להדיא. ויש ליישב דאכתי לא ניחא לתלמודא לאוקמי הך ברייתא דלא כהלכתא בתרי טעמי, לענין ע"ש בטעמא דחבורה, ולענין מוצ"ש בטעמא דבן עוף, משו"ה מוקי לה בחד טעמא. [א"ה, לשון הרשב"א שכ' דתיקום מתניתא כהלכתא, ק"ק לפרש כן, אמנם הרשב"א לטעמיה לכא' א"ש, דז"ל לקמן [ז]. והלכתא מותר לבעול בשבת, ואי קשיא והא איכא משום גזירת בן עוף כדתניא ברייתא לעיל, איכא למימר דבמקום דליכא למיגזר קאמרין, כגון שנשאה כבר ועשה סעודה, א"נ במקום שלא נהגו לעשות סעודה, א"נ דלית לן גזירת בן עוף בליל שבת אלא במוצ"ש].

ה. אבעיא להו בתולה נשאת ברביעי ונבעלת ברביעי ולא חיישינן לאיקרורי דעתא וכו'.

כ' הרמב"ן, תמיה לי, א"כ תנשא בג' היכא דטריח ליה, ותבעל בליל ד', וביום רביעי וליל חמישי ליכא איקרורי דעתא וכו', ואיכא למימר דלמאי דאמרין נשאת ברביעי ונבעלת ברביעי, בשלישי לא תנשא שמא יבעול בו ביום, ומאחר שאינו רשאי לבעול בו ביום, אע"פ שרשאי לבעול בלילה, גזרו שלא תנשא בו. ומיהו למאי דקס"ד בתולה נבעלת בליל חמישי [דוקא, אפ"ה] נשאת ברביעי אע"פ שאין היום ראוי לבעילה, שא"א לינשא ביום אחר. ולפ"ז קשה לי מה שנהגו העם לישא ביום ששי, ואין היום ראוי לבעילה, משום דאיכא למיחש לאיקרורי דעתא עד יום ראשון [ואפי' היכא דבתי דינין יושבין בכל יום], שבו ביום א"א שיבא לב"ד וכו'.

הקשה הפני, דעדיפא מיניה הו"ל לאקשווי, דבהנך אחד מארבעה פרקים לא הוי משני בגמ' מידי [בשינויא בתרא] דהתם אית ליה רווחא, דזה לא שייך אלא בעיוה"כ כדפירש"י שהסעודה אינה עד למחר, משא"כ באינך מצוה נמי בלילה, [דכונת תוס' בקושיתם כשחל יו"ט [דד' פרקים] בא' בשבת, דאי כשחל בשני, ליכא למיחש שמא ישחוט, ולא דמי ליוה"כ דאין בו סעודה אלא בעיוה"כ, וכמבואר כ"ז בשיטמ"ק], ועוד, דמאי מקשה הש"ס מיוה"כ דלידחי, דהא אי מידחי, סו"ס מיקלע ר"ה באחד בשבת, והוא אחד מד' פרקים, ואיכא נמי הך גזירה גופא דשמא ישחוט בן עוף, ומכ"ש לשיטת הפוסקים דאיכא מ"ד דמצוה להתענות בר"ה, [כמש"כ בתרוה"ד סי' ער"ה, הו"ד בב"י סי' תקצ"ז וברמ"א שם ס"ג], וא"כ על כרחך אחד מארבעה פרקים הוא לענין סעודת הלילה. ויש ליישב, וצ"ע.

ה. בתוד"ה א"נ משום שקדו. וי"ל דלהאי שניויה פ"ה הברייתא הכי וכו'.

וז"ל הריטב"א, פ"ה, דאפ"ל תימא ברכה דדגים עדיפא משום שאין העין שולטת בהם, וכדכתיב [בראשית מ"ח, ט"ז] וידגו לרב בקרב הארץ, מ"מ כיון דאיכא נמי בששי משום שקדו, הא ודאי ברכה דאדם וטעמא דשקדו, עדיפי תרויהו מברכה דדגים, ותנא נקט טעמא דברכה, אבל משום שקדו נמי הוא.

ה. אלא מ"ט משופות כיתדות, שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון, יניח אצבעותיו באזניו.

הקשה הרי"ף בע"י, א"כ באצבע אחת בכל יד שהיא שפוייה כיתד סגי, ולמה כל אצבעותיו משופות. ושמא רמז שיניח השומע אצבעו באזניו וגם באזני כל השומעים שם, למנעם משמיעת דבר שאינו הגון. ובבן יהוידע תי', דהרבה השומרים ללמדינו שצריך להשגיח על שמירת מקום זה ביותר ולא יסיח דעתו, שכך מנהגו של עולם, מקום יקר יותר מניחין לו שומרים הרבה.

ה. לעולם אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים, מפני שהן נכזין תחילה לאיברים.

כ' המהרש"א בח"א וז"ל, הוסיף בזה שגם הדיבור המותר כגון דברים בטלים שאינן צריכין אל ישמיע לאזניו, אלא לדיבור המצוות, משא"כ בשאר חושים כגון בחוש הראות, שאין אתה מצווה להעצים עיניך מלראות דבר המותר. ואמר הטעם מפני שהן נכזות תחילה וכו', ר"ל שבקל יבא משמיעת דבר הבטל לידי שמיעת דיבור האסור, שע"כ היא נכזות תחילה לשאר איברים שהחושים יוצאים ממנה, לפי שהאיסור מצוי בו יותר.

ובח"ח [שמיה"ל שער הזכירה פי"ד] מבואר דאיירי בדיבורים האסורים, דז"ל שם, דכמו דליקת אש הגשמי אם נכנס באיזה בית, המקום שפוגעת תחילה דרך הילוכה נכוה תחילה, כן הענין באש הרוחני החזק שהוא אש הגיהנם שנברא ע"י הטומאה שמתמא האדם את איבריו, אותו איבר שנטמא תחילה, הוכן תיכף להאחז בו תחילה העונש השמימי שהוא אש הגיהנם, ועל כן בענין הקשבה לדיבורים אסורים, האזנים הם האיברים הראשונים המתחילים באיסור בענין שמיעת הדבר, וממילא נטמאים תיכף, ועל ידם נכנס הדבר אח"כ בלב ומטמא אותו, אם מקבל הדבר ומאמין בענין לשה"ר [וכן כה"ג בשאר דברים שהם שלא כדת התורה] וכו', ועל כן האזנים הם המוכנות ראשונה לקבל עונש בגיהנם.

ה. או דילמא לפתח הוא צריך ואסיר.

כ' הרשב"א, כלומר, ואי לפתח הוא צריך לכו"ע אסור, ואפ"י כשתמצא לומר דמקלקל הוא אצל הפתח, דמ"מ לאו מקלקל גמור הוא, אבל יש בו קצת תיקון שהוא צריך לו, ומתקן הוא אצל ביאה, וכיון שיש בו תיקון קצת ונעשית מחשבתו, חייב, דלענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, דומה למה שאמרו בפסח שני בפי' אלו דברים [פסחים עג.] השוחט בשבת

לע"ז חייב, כלומר הואיל והוא מתקן קצת, כדאמרינן מאי תיקון, תיקון להוציאה מידי אבר מן החי, אלמא כיון שיש בו תיקון קצת אע"פ שיש בו קלקול הרבה אצל הבהמה, דבהמה בחייה טפי עדיפא, דקיימא לגיזות ולוולדות ולחלבה, ולגבי שאר איסורין חשבינן ליה מקלקל, כדאיתא בפ"ק דחולין [ח.]. גבי סכין של ע"ז, לגבי שבת חשבינן ליה כמתקן משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה.

ה. ברש"י ד"ה או כר"ש. וא"ת פסיק רישיה ולא ימות הוא וכו', יש שבקיאין בהטיה ואין דם יוצא ואף אין פתח נפתח וכו'.

כ' המהרש"א [ע"ד תוד"ה לדם], דדברי רש"י אין להם מקום ללישנא קמא, דכיון דלדם הוא צריך, לא שרינן פתח הנעשה שלא במתכוין אלא מטעמא שכ' תוס' שיכול להוציא דם בלא עשיית הפתח. אלא דברי רש"י לאידך איבעיא, דאת"ל חבורי מיחבר וכו' או דילמא להנאת עצמו הוא צריך ולא הוי פס"ר לענין דם [ולא לענין פתח], כיון שיש בקיאין בהטיה בלא פתח ובלא דם. וז"ל הרשב"א, הא דאמרינן את"ל דם הוא צריך ופתחא ממילא הוי, איכא למידק הא מודה ר"ש בפס"ר ולא ימות, והראב"ד ז"ל נשמר מקושיא זו ופירש דרוב בקיאין בהטיה, ומי שמטה אינו מוציא דם ואינו נעשה פתח. ואכתי לא ניחא לי, דהא מתכוין הוא לדם, וכיון שכן אינו מטה, וכל שאינו מטה, דם איכא ופתחא על כרחיה איכא. ושמא נאמר דאיכא הטיה שמוציא דם בלא פתח, אלא שאין הכל בקיאין בהטיה זו, ומ"מ כיון דאפשר דמיתרמי ליה הכין, לאו פס"ר הוא.

ה. בתוד"ה דם מיפקד פקיד. והכא נמי מאי צביעה איכא בהאי חבורה.

בתוס' הרא"ש הוסיף ביאור בזה וז"ל, ואפ"י שייכא צביעה כדי להראות שהיא בתולה ע"י שהסדינין או בשרה צבועין מדם, [א"ה, לכא' לא דמי לשאר צביעה שהצבע משמש להבגד לנאותו וכיו"ב, אבל בזה הוי איפכא שהבגד משמש להדם להראותו], א"כ מה לי טעמא אי מיפקד פקיד או חבורי מיחבר.

ה. בתוד"ה דם מיפקד פקיד. דאמרינן בפ' ר' אליעזר האי אומנא דלא מייז סכנתא הוא וכו', קמ"ל דחבורי מיחבר וכו'.

כ' הרש"ש, פירוש, ואפ"ה שרי משום דסכנה היא, ולכא' מזה ראייה לדעת הרמב"ן שהביא הר"ן בפ' ר"א דמילה, דמותר למול בשבת אף שיצטרך אחר המילה לדחות שבת להחם חמין או לשחוק כמון וכדומה, ותיבתא להרז"ה והרשב"א שאוסרין, דהא שרינן למול בשבת אע"פ שסופו לחלל שבת במציצה. וי"ל דשאני מציצה שא"א לעשותה מע"ש, ולכן כשצותה התורה למול בשבת, על כרחך עם מציצה ג"כ, [דדוחק לומר שלא התירה תורה למול אלא סמוך לחשיכה, ויעשה המציצה משתחשך], משא"כ חמין וכמון דאפשר להחם ולשחוק מע"ש, וכדאמר ר"ע שם כל דבר שאפשר לעשותו מע"ש אינו דוחה את השבת. [ויש לדון לפ"ז, דהיתרא דמציצה אינו משום סכנה בלבד, אלא דנכלל בהיתרא דמילה דוחה שבת, [רק דאי לא היה בה סכנה, לא היה הכרח לומר שהתירתה תורה]. ונפק"מ בזה אי נימא דשבת דחוויה אצל פיקו"נ והותרה אצל מילה. ויל"ע].

ה. בתוד"ה את"ל הלכה כר"י מקלקל הוא אצל הפתח. פי' דר"י אית ליה דמקלקל בחבורה פטור.

כ' המהרש"ל, נ"ל דהתוס' סוברים כגירסת ס"א שכ' רש"י ל"ג, ומה שהקשה רש"י שמקלקל דהכא כו"ע מודים, סוברים התוס' דליתא, כי כל קלקול ששייך באדם, בין הוא לגבי פתח ששייך משום בנין, בין הוא לגבי מוציא דם שחייב משום חבורה, לעולם קלקול חייב לר"ש ופטור לר"י, וטעמא דר"ש דמחייב קלקול בחבורה, משום דסתם חבורה הוא קלקול מצד אחד, ואפ"ה חייביה רחמנא, טעם זה נמי שייך אפ"י בפתח גבי אדם שהוא לעולם קלקול. [וע"ע במהרש"א דפליג ע"ז, ובחכמת מנוח הסכים עמו].